

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

факультет політичних наук

(повне найменування інституту, назва факультету)

кафедра журналістики та політології

(повна назва кафедри)

«Допущено до захисту»

В.о. завідувача кафедри журналістики і
політології Сидоренко Тетяна Валеріївна

“ ____ ” _____ 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти

Магістр

(ступінь вищої освіти, спеціальність)

зі
спеціальності:

С2 Політологія

(шифр та найменування спеціальності)

на тему:

«Процес європеїзації як засіб зміцнення демократичних
засад сучасного українського суспільства»

(шифр та найменування спеціальності)

Виконала: студентка VI курсу,
631 групи

Яцкова Каріна Володимирівна
(П.І.Б.)

Керівник: доктор політ. наук,
професор кафедри журналістики та політології

Іванов Микола Семенович

(вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Миколаїв - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ.....	7
1.1. Поняття європеїзації: аналіз теоретичних підходів.....	7
1.2. Процес європеїзації як засіб зміцнення демократії.....	12
1.3. Досвід європеїзації країн-членів Європейського Союзу.....	18
РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ СУЧАСНОСТІ	30
2.1. Європейська ідентичність України: передумови європейського вибору..	30
2.2. Стратегічні вектори європеїзації України.....	40
2.3. Європейська інтеграція України в сучасних умовах: досягнення, виклики та загрози.....	46
РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	57
3.1. Європейський вибір як відповідь на глобальні виклики сучасності.....	57
3.2. Перспективи вступу України до Євросоюзу.....	66
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. Стабільність України та розвиток головних пріоритетів держави у контексті глобалізаційних викликів можливі лише за умови взаємозв'язку з цивілізованим світом. Саме тому партнерські взаємовідносини з демократичними країнами і рух до Європейського Союзу (далі – ЄС) є актуальним завданням української політичної влади. Євроінтеграція об'єднує в межах ЄС держави, що є різними за економічним розвитком, національним складом, але, які орієнтовані на співпрацю для повного розкриття власного потенціалу.

Питання європеїзації взагалі є одним із ключових у економічному, політичному та соціокультурному розвитку країн, розташованих на європейському континенті, що, як і світ в цілому, постійно перебувають в стані геополітичних турбуленцій та постійних змін. На сьогодні процес взаємодії з Європейським Союзом (далі – ЄС) суттєво впливає на формування національних інтересів та стратегічних мотивацій, визначаючи подальший курс держав на шляху до європейської співпраці та ідентичності.

Аналіз прагматичних викликів європеїзації, з якими зіткнулися країни, що наразі входять до складу ЄС, та ретельний огляд їхніх досягнень і методологій на цьому шляху сприятиме виокремленню потенційних можливостей і перешкод, які мали місце в Україні в її прагненні приєднатися до євроінтеграційного процесу.

Загальне розуміння теоретичних основ європеїзації не лише відкриває перед нами комплекс концепцій та теорій, що визначають цей процес, але й формує основу для визначення стратегічних векторів розвитку України у європейському контексті.

Ступінь наукової розробки дослідження. Основні праці з питань європейської інтеграції, європеїзації серед зарубіжних дослідників належать Т. А. Бьорзелю, П. Мюллеру, С. Радаеллі, А. Ньюману, К. Джеффри, Т.

Банчоффу, В. В. Пауеллу, Д. Аллену, Ж. Делору, С. Дюку, Х. Дейкстра, Т. Ріссе та ін.

Серед вітчизняних науковців процеси європеїзації, європейської інтеграції в теорії політології досліджували та досліджують: Н. Колісніченко, Д. Дворніченко, В. Ломака, Б. Ференс, Є. Клим, Є. Савельєв, С. Попова, І Матюшенко, Н. Дудкевич, О. Метлушко, Л. Демченко, О. Тулай, Ю. Семенюк, Д. Міхель, Є. Кіш, М. Мілова, С. Іванов, О. Димова та інші вчені..

Об'єктом дослідження є процес європеїзації як засіб зміцнення демократичних засад.

Предмет дослідження - основні складові процесу європеїзації як засобу зміцнення демократичних засад сучасного українського суспільства.

Метою даного дослідження є розкриття основних складових процесу європеїзації як засобу зміцнення демократичних засад сучасного українського суспільства.

Досягнення поставленої мети є можливим за умови вирішення наступних завдань:

- 1) здійснити аналіз теоретичних підходів до розуміння поняття європеїзації;
- 2) охарактеризувати процес європеїзації як засіб зміцнення демократії;
- 3) вивчити досвід європеїзації країн-членів Європейського Союзу;
- 4) визначити європейську ідентичність України як передумову європейського вибору;
- 5) виокремити стратегічні вектори європеїзації України;
- 6) проаналізувати досягнення, виклики та загрози європейської інтеграції України в сучасних умовах:
- 7) дослідити європейський вибір як відповідь на глобальні виклики сучасності;
- 8) визначити перспективи вступу України до Євросоюзу.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань були застосовані наступні методи дослідження: загальнонаукові – аналіз і синтез (для формування загального уявлення про процес європеїзації), порівняння (для аналізу основних теоретичних підходів до розуміння суті поняття «європеїзація»), а також вторинний аналіз результатів соціологічних досліджень та ін.

Особливої уваги заслуговує інтегративний підхід, що використаний для вивчення процесу європеїзації як засобу зміцнення демократичних засад сучасного українського суспільства. У даному підході поєднані елементи різних теоретичних парадигм та такі методологічні принципи, як багатовимірність, системність, контекстуальність, динамічність та практична орієнтованість, що дозволяє виявити складні взаємозв'язки між процесом європеїзації та національною безпекою, проаналізувати як виклики, так і можливості інтеграційних процесів.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у роботі вперше на основі системного підходу розкрито процес європеїзації України в умовах російсько-української війни, розкрито зміст та виокремлено основні етапи даного процесу, проаналізовано загрози та виклики. Автором магістерської роботи також окреслені основні сценарії перспектив вступу України до Європейського Союзу, наведено прогностичну думку українських експертів та результати опитування громадської думки в країнах-членах Європейського Союзу.

Теоретичне значення отриманих результатів полягають у тому, що:

по-перше, основні положення роботи, сформульовані висновки можуть сприяти подальшому поглибленню вивчення питання розвитку процесу європеїзації як засобу зміцнення демократичних засад сучасного українського суспільства;

по-друге, матеріали дослідження можуть бути корисними при підготовці студентських наукових робіт, зокрема, рефератів, контрольних, курсових та кваліфікаційних робіт;

по-третє, теоретичні і прикладні аспекти, наведені у дослідженні, можна використовувати у навчальному процесі при підготовці до семінарських і лекційних занять з таких дисциплін, як «Політологія», «Сучасні євроінтеграційні процеси», «Теорія європеїзації», «Україна та ЄС» тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні рекомендацій та конкретних інструментів, які можуть бути використані в контексті національного розвитку для ефективного впровадження стратегій європеїзації. Дослідження європеїзації, її теоретичних аспектів створює підґрунтя для більш глибокого та узагальненого розуміння цього процесу. Отримані результати можуть стати основою для вироблення практичних рекомендацій, які стануть у нагоді для наукових установ, урядових структур та інших зацікавлених сторін при реалізації ефективних стратегій європеїзації для досягнення Україною своїх національних цілей.

Структура роботи. Специфіка теми, поставлена мета та сформульовані завдання дослідження визначили послідовність викладення матеріалу і структуру роботи.

Магістерська робота загальним обсягом 98 сторінок (основний текст - 88 сторінок) складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел (80 найменувань). Робота містить 3 таблиці та 4 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ

1.1. Поняття європеїзації: аналіз теоретичних підходів

Поняття європеїзації у загальному значенні розуміється як поширення політичного та структурного (у тому числі нормативного) впливу «об'єднаної Європи» на нові державні об'єднання і – ширше – на держави сусідніх регіонів.

З моменту виникнення дане поняття у політологічному дискурсі викликало запеклі наукові дискусії. Спірними виявилися не тільки теоретичні підходи до визначення європеїзації в різних політологічних дисциплінах (теорія політики, порівняльна політологія, політична соціологія, світова політика та міжнародні відносини), а й спроби «вписати» у загальні понятійні рамки процеси, що розвиваються, в країнах, які суттєво відрізняються за історичними, культурними та політичними характеристиками.

Термінологічно європеїзація визначається як «посилення взаємозв'язку», «зближення», що передбачає процес інтенсифікації, ущільнення або посилення якостей певного зв'язку [16, с. 54].

Британський політолог Р. Ладрех (R. Ladrech) одним з перших дав визначення поняттю європеїзації на початку 1990-х років. (про це, зокрема, зазначає українська дослідниця О. Радишевська у своїй статті «Генезис поняття «європеїзація»: загально-гуманітарний та правовий дискурс»). Так, на шпальтах «Journal of Common Market Studies» у 1994 році Р. Ладрех трактує сутність європеїзації як «процесу трансформації форм творення національної політики, посилення якої відбувається внаслідок і відповідно до того, як економічний та політичний розвиток Європейського Співтовариства на національному рівні стає частиною процесу ухвалення рішень» [25, р. 167].

При вивченні процесу європеїзації на національному та наднаціональному рівнях Р. Ладрех запропонував використовувати підходи

«висхідного» (bottom-up) та «низхідного» (top-down) аналізу, запозичені з соціології. Зокрема, «висхідний» підхід застосовують при вивченні впливу національного рівня (внутрішньої політики держав-членів ЄС) на наднаціональний розвиток – інституційну структуру об'єднання та його функціональний розвиток.

Діалектика європейської інтеграції, таким чином, проявляється у формуванні спільних інститутів управління Євросоюзу відповідно до динаміки розвитку об'єднання на групово-державному рівні, яка не лише впорядковує взаємодію між політичними суб'єктами обох рівнів (наднаціонального та національного), а й створює політичні мережі щодо поширення загального законодавства та відповідних норм та практик [48].

З погляду «низхідного» підходу досліджується вплив наднаціонального рівня на зміни, що відбуваються на національному рівні ЄС. Така двоїстість багато в чому визначила багатоваріантність концепції європеїзації, що охоплює не тільки «висхідний» і «низхідний» підходи, а й різні спроби їх синтезу.

Дослідники, які вивчають «низхідну» європеїзацію, виходять із того, що динаміка функціонування спільних інституцій ЄС на наднаціональному рівні стає основною причиною змін у політиці окремих країн. На це звертають увагу, зокрема, К. Гетц (Goetz K.) та Я-Х. Мейєр-Захлінг (Meyer-Sahling I-H.). Вони характеризують європеїзацію як процес, під впливом якого держави-члени постійно реформуються задля адаптації до загального політичного курсу та виконання вимог наднаціональних інституцій Європейського Союзу [64].

Рубен Вонг (R. Wong), сінгапурський професор, виокремив п'ять основних шкіл, де феномен європеїзації є предметом аналізу. Зокрема, представники *першої школи* трактують європеїзацію як національну адаптацію (зміни «зверху вниз» – із наднаціонального на національний рівень); *другої* – як проекцію національної політики (зміни «знизу вгору» і горизонтально, передача влади на наднаціональний рівень); *третьої школи* інтерпретує

європеїзацію як реконструкцію ідентичності (зміни «знизу вниз», соціалізація еліти); прихильники четвертої школи розглядають цей процес як модернізацію (зміни «зверху донизу», вестернізація, демократизація); і, нарешті, прибічники п'ятої школи - як політичний ізоморфізм (зміни «знизу догори» і горизонтально, трансфер політики) [80, с. 166-167].

Проте, варто зауважити, що загалом всі дослідники сфокусовані на двох рівнях – національному і наднаціональному, де на першому відбувається переорієнтація національної політики, а на другому – створюються, функціонують і розвиваються європейські структури управління.

Отже, європеїзацію можна представити як рамкову концепцію, яка на основі взаємності пов'язує і зовнішні, і внутрішні аспекти розвитку європейської інтеграції.

Кевін Фізерстоун (K. Featherstone), та Георгіос Казаміас (G. Kazamias), професори Лондонської школи економіки та політичних студій, бачать в європеїзації явище, що не вписується у формат європейської інтеграції [63, с. 6]. Вони пропонують розглядати її на трьох рівнях.

Перший - ЄС, який має на увазі розширення своєї владної компетенції, координацію зовнішньої політики та заходів, що сприяють забезпеченню безпеки на континенті.

Другий - інституційний, тобто він діє на рівні національних держав, які є суб'єктами Європейського Союзу і має інкорпорувати інтереси країн, а також закони, урядові постанови, етнічні та культурні особливості.

Третій рівень виходить за межі ЄС і поширюється на ті держави, які не є членами спільноти, але з нею тісно пов'язані.

На думку дослідників, аналіз феномену європеїзації має зосередити увагу на наступному:

- інституційна адаптація до політики та стратегії ЄС органів управління;
- на рівні окремих держав розширення прав та повноважень суб'єктів політичного процесу, зокрема, громадянського суспільства і технократичних еліт;

- регулювання макроекономічних процесів;
- зміни в політичній системі; вплив, що здійснюється на національну ідентичність жителів ЄС;
- стратегічні ресурси реалізації зовнішньополітичних інтересів [63, с. 15—16].

Вітчизняний дослідник М. Булик, посилаючись на думку ряду європейських учених, таких як М. Валь, М. Емерсон, Т. Ковзірідзе, Б. Коппітерс, Г. Нутчева, Н. Точчі, М. Хьойссен, пропонує розрізнити внутрішню та периферійну європеїзацію, зокрема, в рамках ЄС вважає її інтерактивним процесом, під час якого країни-члени об'єднання знаходяться під впливом європейської інтеграції і водночас ініціюють її.

З іншого боку, держави, що знаходяться на так званій периферії Європейського Союзу, не можуть впливати на прийняття рішень в рамках об'єднання, зокрема, тих, що напряду зачіпають їхні інтереси. Тому вони виступають лише об'єктом європеїзації, яка у даному випадку постає як засіб зовнішньої політики Європейського Союзу [5].

Серед українських політологів здебільшого існує саме таке розуміння європеїзації. Зокрема Д. Міхель (тотожну думку мають також І. Беца та Л. Шереметьєва [4, с. 36–39]) визначає «європеїзацію» як «побудову, інституціоналізацію і поширення офіційних та неофіційних процедур, правил, політичних стилів і спільних норм та вигод, які були вперше визначені, консолідовані в процесах ЄС та Ради Європи, а потім включені в логіку вітчизняних політичних внутрішніх структур і державної політики на шляху інтеграції країни до Європейського Союзу» [18, с. 25].

О. Рудік під європеїзацією пропонує розуміти зміни, що охоплюють усі сфери суспільного життя держав-кандидатів та держав-членів під впливом євроінтеграційних процесів. На його думку, динаміка європеїзації може бути усвідомленою на основі обмеженої групи звичайних процесів змін, які взаємно доповнюють один одного й добре відомі в інших системах управління.

Водночас, О. Рудік звертає увагу на те, що приклад ЄС ілюструє те, як до неочікуваних результатів можуть призвести звичайні процеси [26, с. 6].

А. Семенович вважає європеїзацію процесом адаптації до інституційних реалій ЄС країн-кандидатів. Даний процес сприяє скороченню наявних розбіжностей з країнами-членами. А ключову мету європеїзації автор бачить у тому, щоб забезпечити інтеграцію країн, які претендують на вступ до ЄС, і гарантувати їх стабільне функціонування в нових умовах [29, с. 237].

При співставленні понять європеїзації та євроінтеграції політологи сходяться в позиції, що, безумовно, європеїзація сприяє поглибленню європейської інтеграції. Країни-кандидати, які бажають увійти до складу ЄС, мають починати свій шлях з активної європеїзації, тоді буде актуальним та більш легким для народу процес впровадження європейського законодавства.

Американські політологи чітко розмежовують європейську інтеграцію та європеїзацію. На їх думку, перша діє на верхньому рівні, щодо європеїзації, то вона відбувається на нижньому рівні [72?, с. 5].

З точки зору дослідників, європейська інтеграція є всеосяжним процесом, за допомогою якого транснаціональні режими та їхні інституції формуються та підтримуються. У свою чергу, європеїзація стосується внутрішнього впливу європейської інтеграції. Успішною європеїзацію робить включення цих інтегративних елементів у політику. Відтак, реалізація політики, що спрямована на просування євроінтеграції, називається європеїзацією. Це те, що може допомогти суспільствам досягнути, чому так актуальна та важлива європейська інтеграція, і яку користь вона принесла й принесе країнам, які занадто довго зазнавали антидемократичних впливів і перебували під тоталітарною владою, що призвело до відмови від ліберальних цінностей, які просувають європейські демократії.

Дослідники визначають європеїзацію як внутрішній вплив європейської інтеграції. Останнє пов'язують зі зменшенням ролі національної влади та сприянням зближенню політики між державами-членами та ЄС.

К. Радаеллі (Claudio M. Radaelli) ж обирає таке визначення: європеїзація - це процес, який включає три важливі елементи: конструкцію, розповсюдження та інституціоналізацію «формальних і неформальних правил, процедур, політичних парадигм, стилів, «способів дій» і спільних переконань і норм, які спочатку визначаються і закріплюються під час прийняття рішень ЄС, а потім включаються в логіку внутрішнього дискурсу, ідентичності політичних структур та державної політики» [72, с. 4].

Таким чином, аналіз основних підходів до поняття «європеїзація» дозволяє говорити про те, що в сучасній науковій думці, насамперед, на терені європейських держав, даний термін є часто вживаним. Це можна пояснити тим, що європеїзація як процес поширюється як на зовнішню політику, так і на соціально-економічні, внутрішньополітичні та культурні процеси окремих держав.

Крім цього, європеїзація постає складним феноменом, що має багаторівневу структуру, де окремі держави представлені і як суб'єкти, і як об'єкти впливу з боку даного процесу. Європеїзація може також мати й усвідомлюваний характер, що випливає з діяльності держави та суспільства, й опосередкований, результат якого не обмежується рамками реалізації політичного курсу. Як приклад такого підходу, можна назвати поступові перетворення у суспільній свідомості, що забезпечують утвердження так званих «європейських цінностей» [5].

Таким чином, можна підсумувати, що європеїзація розуміється як складний процес, в якому країни, що прагнуть зближення з ЄС, цілеспрямовано адаптують свою політику, структури управління та суспільні засади до європейських стандартів.

1.2. Процес європеїзації як засіб зміцнення демократії

Демократизація як політичний тренд світового рівня традиційно розуміється як зростання кількості демократичних держав, а також як

посилення та розвиток у різних державах демократичних інститутів та процедур [9, с. 107].

Класичний підхід до демократизації у політології зводиться до вивчення консолідації демократії на національному рівні (усередині держав), тобто дослідженні внутрішнього процесу демократизації, безпосередньо пов'язаного з переходом до демократії.

У свою чергу, європеїзація осягається як процес запозичення на внутрішній рівень інституційних структур, директив та нормативних актів Європейського Союзу. Проте, є одне важливе уточнення: європеїзація - це ще й прийняття спільних переконань ЄС, дискурсу, формальних та неформальних правил, вертикальної і горизонтальної передачі політики, ідентичностей [73, с. 34], .

Все це є спільними цінностями, які усі члени Європейського Союзу мають розділяти. Це певні принципи, на яких ґрунтується взаємодія між його членами. У Передмові до Договору про Європейський Союз та у Хартії основних прав Європейського Союзу, що набула чинності від 2009 року, визначено і закріплено наступні фундаментальні демократичні цінності [59].

По-перше, це свобода, яка полягає у забезпеченні в межах кордонів ЄС свободи переміщення громадян, руху товарів, капіталу та послуг. Тобто громадяни ЄС мають право жити, навчатися, працювати, а також подорожувати в будь-якій країні, що є членом об'єднання, а компанії можуть надавати послуги та експортувати свої товари до будь-якої з країн ЄС.

По-друге, мова йде про демократичні засади. Створення ЄС базувалося на демократичних принципах, що передбачають розподіл влади з метою недопущення її узурпації та участь громадян у прийнятті рішень для ефективною розбудови громадянського суспільства. Важливим елементом також є принципи правової держави, де чітко в межах закону відбувається діяльність органів влади, що гарантує громадянам судову незалежну систему.

По-третє, це рівність. Інституції ЄС створені та функціонують у тому числі і заради дотримання рівних прав та можливостей для всіх громадян,

незалежно від їх раси, статусу, релігії, етнічного походження, сексуальної орієнтації, статі чи обмежених можливостей [59].

Наступними принципами окреслено соціальну справедливість та солідарність. Варто уточнити, що однією з головних цілей ЄС є досягнення для всього населення високого рівня суспільного розвитку, що передбачає створення дієвого соціального забезпечення, доступу до охорони здоров'я, освіти та інших соціальних послуг, забезпечення прав працівників. Більш того, солідарність може полягати у співпраці у кризових ситуаціях щодо прийняття рішень, наприклад, з соціально-економічних проблем, та інших викликів для країн-членів.

І, нарешті, прозорість. Це означає доступ до інформації, прозорість у прийнятті рішень, і можливість здійснювати контроль над діяльністю органів влади, адже перед громадянами усі інституції та органи ЄС є відповідальними. Громадяни можуть звертатися з петиціями до відповідних інституцій ЄС, або через громадські обговорення чи консультації впливати на прийняття законів [55].

Отже, демократичні цінності Європейського Союзу, що офіційно визначені, формують фундамент ЄС, сприяючи розвитку толерантного суспільства із збереженням прав усіх соціальних груп та спільнот. Вони також виражені у Лісабонському договорі [77], і це робить їх обов'язковими для дотримання.

Реалізація цих цінностей забезпечує: недоторканність людської гідності, що є основою для всіх правил; фундаментальні та громадянські права, право на правосуддя, право на захист від дискримінації, захист особистих даних, свобода пересування; принципи представницької демократії; рівність прав для всіх громадян, гендерна рівність; верховенство права [58].

Важливість цінностей у діяльності ЄС у політичному дискурсі широко не обговорюється, проте сприймається як належне. Вони є об'єднуючою силою, яка уможлиблює співпрацю, що є базою для формування спільних місії і цілей між країнами-членами ЄС.

Більше того, фундаментальні демократичні цінності забезпечують формування передумов для захисту прав людини, підтримки принципів правової держави та демократичних інституцій, що сприяє встановленню стабільності та миру в регіоні, запобіганню конфліктам.

Економічному прогресу та зростанню сприяють такі європейські цінності, як свобода переміщення людей, руху товарів та послуг, що спонукають до розвитку інновацій, інвестицій та торгівлі, а це, у свою чергу, забезпечує підвищенню життєвого рівня населення, створення нових робочих місць тощо.

Отже, демократичні цінності формують єдиний набір стандартів і принципів, які забезпечують співпрацю, підвищують стабільність і сприяють досягненню спільних цілей і завдань, що веде до росту благополуччя всієї європейської спільноти та спрямовує розвиток вперед.

Як проект «об'єднаної Європи» Європейський Союз ніколи не зупинявся на лише економічній співпраці. У декларації Шумана 1950 року, що слугувала фундаментом для Договору про створення Європейської спільноти з вугілля та сталі 1951 року, яким, у свою чергу, було започатковано Європейський Союз, сформульовано думку про те, що формування організації буде йти поступово, спираючись на конкретні результати, які завдяки практичній солідарності згуртовують європейські народи [59].

Важливий орієнтир для формування Європейського Союзу полягав у тому, щоб пов'язати економіки країн настільки, аби між ними війна була не лише не вигідною для усіх сторін, але й у довгостроковій перспективі практично неможливою, оскільки напад однієї з них шкодив би й країні-жертві, й країні-агресору [46, с. 2367].

Відтоді ідея полягала у створенні внутрішнього ринку, що унеможливило територіальні претензії та зазіхання країн-членів організації. Тож, можна зазначити, що хоча Європейський Союз асоціюється здебільшого з економічним об'єднанням держав, з початку його заснування було закладене ціннісне підґрунтя.

Перші держави, що стали членами організації, вже були стійкими західними демократіями, тому питання цінностей не було нагальним настільки, проте з розвитком організації та приєднанням до неї східноєвропейських країн, то критерієм відбору кандидатів стало надбання ними норм та ідеалів, властивих європейській спільноті.

У Договорі реформування (Лісабонській угоді) 2009 року – базовій угоді щодо принципів функціонування Європейського Союзу – визначено шість офіційних цінностей, які мають бути основою європейського суспільства та є обов'язковими для держав-учасників. Серед них: демократія; свобода; повага до людської гідності; верховенство права; рівність; повага до прав людини, у тому числі й прав меншин [77].

Універсалістський підхід Європейського союзу до культурно-філософської категорії «цінності» є підставою для розповсюдження демократичних стандартів, правових норм та практик ЄС. Суть процесу зовнішньої європеїзації якраз і полягає у поширенні європейської моделі управління та інтеграції ззовні, насамперед на сусідні країни та регіони.

У процесі європеїзації поступово змінюються напрям і форми політики, економічна та політична динаміка ЄС постає вагомою складовою національної політики, зокрема, її організаційної структури, та системи прийняття політичних рішень чи процесу внутрішньої адаптації до європейської регіональної інтеграції. Сьогодні Європейський Союз являє собою сукупність різних національних держав, пов'язаних спільними політичними та економічними цілями.

ЄС, наріжним каменем якого є політика, заснована на демократичних цінностях, характеризує активне нарощування та широке використання інструментів м'якого нормативного впливу. У першу чергу, йдеться про два принципи: політичну обумовленість і політичну соціалізацію.

З метою забезпечення власної безпеки та підтримання внутрішньої стабільності Євросоюз намагається розширити кордони свого впливу за допомогою упорядкування політичного простору сусідніх країн за власним

демократичним зразком, тобто європеїзація може розглядатися як спосіб демократизації.

Характерною рисою політики зовнішньої європеїзації, що проводиться ЄС, є спонукання до демократії та її просування за межі кордонів Євросоюзу, що вписується в логіку глобального мегатренду – процесу демократизації.

Однак, у світовій політиці та міжнародних відносинах найбільш дискусійним залишається питання про роль зовнішнього фактору в процесі демократизації (спонукання або примушування до демократії). На практиці зовнішня європеїзація реалізується Євросоюзом у рамках Європейської політики сусідства (ЄПС), адресованій державам, що безпосередньо межують із Союзом. Тому в контексті зовнішньої демократизації ЄС відіграє роль зовнішнього фактору, що трансформує.

Європеїзація існує як інтерактивний процес, де країни-члени, на які впливає процес інтеграції до ЄС, є водночас акторами, які ініціюють та формують цей процес.

Водночас, виходячи з того, що поширення демократичних цінностей лежить в основі міжнародної діяльності ЄС, «зовнішня» європеїзація вписується в логіку ще одного суто політичного процесу – демократизації. Зокрема, сприйняття європеїзації як процесу формування демократії характерно для Європейської політики сусідства.

Незважаючи на те, що ця ініціатива призначена для держав, які не мають перспектив приєднання до ЄС в найближчому майбутньому і ґрунтується на диференційованому підході до третіх країн, в її основі міститься базовий принцип міжнародної діяльності Євросоюзу – принцип політичної обумовленості. Водночас більшість західноєвропейських дослідників єдині в тому, що ефективність його застосування щодо країн-учасниць Європейської політики сусідства набагато слабша в порівнянні з державами-кандидатами – саме з огляду на відсутність реальної перспективи вступу до Союзу.

У відносинах із сусідніми державами ЄС продовжує дотримуватися холістичного підходу та методу європеїзації. Експерти Євросоюзу вказують на

те, що нові демократичні ініціативи ЄС щодо «Партнерства для демократії» не означають зміни неоліберальної парадигми у міжнародній діяльності, а відображають прагматичний субрегіональний підхід, в основу якого покладено ідею просування демократичної моделі управління з опорою на взаємодію ЄС з громадянським суспільством держав сусідів [78].

1.3. Досвід європеїзації країн-членів Європейського Союзу

Вступ до ЄС передбачає виконання певних вимог, однією з яких є демократизація кандидата. Для успішного інтегрування в організацію, необхідно здійснити певні внутрішні перетворення всередині країни згідно фундаментальних принципів ліберальної демократії. Американські дослідники Таня Берцель (Börzel Tanja) і Томас Ріссе (Risse Thomas) розрізняють внутрішні зміни як частину європеїзації держав-членів у три ступені [47, с. 71].

Перший ступінь - поглинання (Absorption). Держави-члени у свої програми та внутрішні структури впроваджують європейську політику, але суттєво не змінюючи існуючі процеси, інституції та політики. можна сказати, що тут ступінь внутрішніх змін низький.

Другий ступінь - пристосування (Accommodation). Держави-члени пристосовуються до процесу європеїзації через адаптацію існуючих процесів, інституцій та політик, але змінюють їхні основні характеристики та основне колективне розуміння, що пов'язане з ними.

Третій ступінь - трансформація (Transformation). Існуюча політика процеси та інституції держав-членів замінюються суттєво. Даний ступінь, внутрішніх змін є високим.

Більшість науковців згодні з твердженням про те, що різна культурна та історична спадщина на процес демократизації впливає по різному. Тому вплив ЄС вирішальною мірою залежить від того, яка країна кандидат має бекграунд попередньо [71, с. 920].

Щодо країн Центральної та Східної Європи, то тут ми зустрічаємо успішні випадки, коли майже зразу після падіння комуністичних режимів країни звернулися до ЄС. Хронологічно можна визначити такі кроки:

- розробка «передвступної» стратегії відбувається з 1993 року,
- далі між 1994 та 1996 роками подаються заявки на членство,
- укладення «партнерства приєднання»,
- початок переговорів про вступ біля 1998 року і
- приєднання відповідно до 2004 року.

Процес цей був складним, але країни оперативно звернулися до Євросоюзу та швидко почали здійснювати демократичні трансформації, тобто Центрально-Східним європейським державам вдалося запуснути інтеграційний процес та на початку нового століття завершити його [12, с. 131].

Політичний ландшафт країн-членів ЄС, які проходять процес європеїзації, демонструє різноманітний досвід, сформований історичними, інституційними та культурними факторами. З нормами і політикою ЄС ступінь узгодженості є різним, що відображає складний взаємозв'язок між наднаціональною інтеграцією і національним суверенітетом. Деякі держави-члени, охоче приймаючи і впроваджуючи директиви ЄС, демонструють проактивний підхід, тоді як інші стикаються з проблемами, що виникають через розбіжності у політичних уподобаннях або мають внутрішній політичний опір.

У політичній сфері на динаміку європеїзації також впливає еволюція ролі урядів держав по відношенню до інституцій ЄС, яка проявляється у різному ступені повноважень щодо делегування та прийняття рішень.

При вивченні досвіду європеїзації країн-членів ЄС стає очевидним, що його розуміння вимагає цілісного розгляду економічного, політичного та соціального контекстів. Саме взаємодія цих вимірів сприяє унікальним в кожній країні проявам європеїзації, підкреслюючи еволюціонуючий і

складний характер проекту європейської інтеграції. У цьому контексті цікавим є досвід європеїзації Греції.

Для України як для країни з європейським вектором розвитку особливий інтерес становить аналіз взаємодії Греції з Європейським Економічним Співтовариством (до 1993 р.) та ЄС (з 1993 р.). Приклад Греції, яка пройшла шлях від неприйняття загальноєвропейської ідеї до повноцінного членства в Об'єднаній Європі, закономірності, напрями та найбільш ефективні організаційно правові форми її співпраці з ЄС має особливе значення для реалізації євроінтеграційної стратегії України [7, с. 1].

Вибір країни також обумовлений тим, що чимось нагадує грецьку ситуацію боротьба України за незалежність. Ми також були в неволі кілька століть. Спроба Росії знову нас завоювати настільки несправедлива і брутальна, що на нашому боці більшість цивілізованих країн. Тисячі іноземців волонтерять і борються за Україну. І якщо Європа у випадку Греції хотіла повернути колыску власної цивілізації, то у нашому випадку – Україна на практиці бореться за європейські цінності, які давно сприймає за даність [3].

Греція – повноправний член як Європейського Союзу, так і найбільш просунутої форми економічної інтеграції – Єврозони. Незважаючи на те, що європейський трек розвитку був домінуючим для країни з середини 1950-х рр., проміжні результати участі в інтеграційному процесі дуже подвійні. З одного боку, інтеграція принесла Греції незаперечну економічну вигоду та суттєво підвищила якість життя грецьких громадян.

З іншого боку, європеїзація піднесла певний урок, який вилився в необхідність внутрішніх реформ на тлі жахливого скорочення соціально-економічних ресурсів у країні. Досвід приєднання до європейського інтеграційного проекту та участі Греції у ньому дуже наочно показує ті проблеми, з якими згодом можуть зіткнутися й інші країни.

Як уже було сказано, грецька держава в післявоєнний період стала на європейський шлях розвитку, якого дотримується й досі, незважаючи на

дедалі гостріші спалахи євроскептицизму та внутрішньополітичні проблеми участі у Єврозоні.

Стійкий курс на членство в євро-економічному співробітництві (далі - ЄЕС) набув офіційного статусу з підписанням та набуттям чинності Угоди про створення асоціації між ЄЕС та Грецією у 1961 р. Угода передбачала формування митного союзу, 22-річний перехідний період для гармонізації грецької моделі державного управління та інші фундаментальні умови для подальшого набуття статусу повноцінної країни-члена Співтовариства.

Важливо підкреслити, що європейську інтеграцію грецьке суспільство і правляча еліта, зокрема і військова хунта за часів її диктатури з 1967 по 1974 рр., підтримували. Після відновлення у Греції демократичного режиму К. Караманліс продовжив курс на поглиблення інтеграції з ЄЕС, що зрештою результати призвело Грецію до статусу повноправного члена Співтовариства 1981 р.

Вигоди від європейського треку у зовнішній політиці для Греції були дуже відчутні. Так, ВВП з 22,3 млрд. доларів США у 1974 р. збільшився до 97,8 млрд. доларів до 1990 р. Поруч із економічним потенціалом зростала якість життя грецьких громадян. ВВП на душу населення за той же період зріс із 2,8 тис. до 9,6 тис. доларів США.

Складно заперечувати, що економічному процвітання Греції сприяло приєднання та подальше членство в ЄЕС, що дозволило поглибити зовнішньоторговельні відносини зі своїми європейськими партнерами. Якщо у 1974 р. 58% імпорту припадало на європейських сусідів поза ЄЕС і 43% – на країн-членів Співтовариства [27], то у 1990 р. ці показники становили вже 76,4% та 64,1% відповідно. Щодо експорту, то у 1974 р. на частку Європи припало 70% і 50% – на частку країн-членів ЄЕС. У 1990 р. грецький експорт на 78,2% осідав у Європі, яких 63,7% припадало на країни-члени ЄЕС [65].

При цьому, у період з 1974 по 1990 роки до Співтовариства, крім Греції, приєдналися лише Іспанія та Португалія. Вони становили конкуренцію традиційній сільськогосподарській та тваринницькій продукції Греції,

експорт якої у цей період варіювався в межах 20% від усього експорту. Таким чином, орієнтація Греції на європейський ринок зробила істотний внесок у зростання обсягів зовнішньої торгівлі.

Зростання економіки та добробуту на тлі поглиблення торговельних відносин із країнами-членами ЄЕС підживлювали інтеграційні амбіції грецького керівництва. Змінювали один одного представники правлячого дуумвірату – партій Нової демократії та ПАСОК – були солідарні упродовж рухи Греції з європейського треку, хоч і мали деякі розбіжності щодо кінцевої мети самої інтеграції. У 1990 р., по суті, розпочався новий етап зближення країн-членів Співтовариства навколо фінансових та монетарних питань.

Грецька держава активно включилася у новий виток інтеграції за досить високої підтримки з боку правлячої еліти, і суспільства. Опитування громадської думки щодо створення єдиного ринку показували, що 52% греків прихильно ставилися до цієї ідеї Eurobarometer, 33. Протягом підготовчого етапу до створення Єврозони Греція активно вжила заходів для дотримання формальних вимог до учасників валютної інтеграції [52].

У звіті ЄЦБ за 2000 р. зазначалося, що Греція досягла цільових показників з інфляції, що склала 2% [50]. Хоча, багато в чому, результати стали наслідком падіння цін на нафту та державного регулювання курсу драми. Регулятор також зазначав, що державний борг становив 104,4% ВВП, більше ніж на 40% перевищуючи допустимий показник.

Одне з важливих зауважень Європейського Центрального Банку стосувалося необхідності перенести регуляторні норми з наднаціонального рівня у внутрішнє законодавство, лібералізацію ринку та пом'якшення надмірно ригідного ринку праці. Як показала історія, ці вимоги актуальні для Греції і в другому десятилітті XXI ст.

Варто зазначити, що до 2001 р. 69% грецьких громадян вважали, що членство їхньої країни в ЄС принесло значні вигоди [53]. Більше задоволення від цього питання відчували лише жителі Ірландії (83%). На користь запровадження євро висловлювалося 79% греків, що також було більше, ніж у

інших країнах, крім Люксембургу, де за єдину валюту виступало 84% громадян.

Середину 2000-х років можна охарактеризувати як час відносного уповільнення інтеграції до ЄС, який сфокусувався на масштабному розширенні за рахунок приєднання країн Центральної та Східної Європи. Греція у цей період зосередилася на своїх національних інтересах. Так, грецька держава стала лобіювати свої цілі на Балканах, всіляко підштовхуючи своїх сусідів до європейського шляху розвитку. У цьому регіоні перетиналися інтереси Греції та Туреччини, від співвідношення сил яких залежала стабільність у Східному Середземномор'ї.

Цей період також можна охарактеризувати як дуже позитивний для грецької економіки, яка здобула переваги від участі країни в Єврозоні. Так, ВВП зріс з 130,1 млрд дол. у 2000 р. до 354,4 млрд дол. у 2008 р., а ВВП на душу населення з 12 тис. дол. до 31,9 тис. дол. США за аналогічний період Світовий банк [27].

Поряд із цим знизилося і безробіття: з 401 тис. осіб у 2000 р. до 357 тис. осіб у 2008 р. Членство у зоні євро стабілізувало бізнес-цикли та дозволило розвиватися економіці стійкіше.

У 2009 р. у Греції вибухнула економічна криза, наслідки якої країна зазнає досі. До 2015 р. ВВП країни скоротився до 195 млрд дол. США, ВВП на душу населення становило 18 тис. дол. США, а безробіття досягло 49,8%. Державний борг за попередніми даними 2016 р. збільшився до 183,9% ВВП.

Протягом усіх кризових років грецький уряд вживав заходів, спрямованих на подолання спаду в економіці. У 2015 р. в рамках Європейського стабілізаційного механізму було розпочато третю програму допомоги, щоб подолати економічну нестійкість, соціальні виклики та створити нові робочі місця. Незважаючи на те, що макроекономічні та фінансові цілі стояли на чолі всіх трьох програм, окремим пунктом значилися реформи державного управління [53; 27].

Так, третій Меморандум передбачав адміністративні реформи, у тому числі спрямовані на підвищення ефективності державного сектору та боротьбу з корупцією [68].

Поряд зі своїми європейськими партнерами МВФ у доповіді від 6 лютого 2017 р. зазначив, що Греції, незважаючи на її суттєві досягнення у стабілізації своїх макроекономічних та фіскальних показників, як і раніше, необхідні реформи ринку праці, заходи посилення конкуренції, залучення інвестицій та продовження приватизації.

Необхідність реформ системи державного управління багато в чому стала наслідком специфічного підходу до європеїзації на попередньому етапі. Адже замість повноцінного «завантаження» моделі ЄС, послідовного запровадження інститутів та вдосконалення регуляторних норм відповідно з найкращими практиками своїх західних сусідів, Греція була сфокусована на досягненні макроекономічних цілей та норм без зміни практики.

Розглядаючи адаптацію Греції до ЄС, можна умовно виділити три етапи.

На першому етапі, у період із 1981 по 1985 рр., виявилось різницю щодо членства держави у ЄЕС із боку правлячого тандему політичних партій. Нова демократія бачила в суспільстві політичний характер, тоді як ПАСОК (Рух змін – лівоцентристський політичний альянс Греції) сприймав співтовариство як суто економічний проект. З цієї причини уряд А. Папандреу не тільки суттєво сповільнив реформи державного управління, але й у разі збільшив державний сектор, запровадив заступництво з наймання держслужбовців та централізувало державне адміністрування [61].

Другий етап, з 1985 по 1995 роки, пройшов на тлі поглиблення європейської інтеграції. На початку 1990-х років, у грецьких політичних колах склався консенсус щодо ведення взаємовідносин країни з ЄС. Еволюція останнього поставила перед грецьким керівництвом завдання щодо досягнення маастрихтських критеріїв.

Протягом перших двох етапів основною метою грецьких реформ була трансформація внутрішньої інституційного середовища, що мало на увазі під

собою підвищення ефективності системи державного управління [75, с. 155-156]. Проте, на початку 1990-х років уряд провів так звану «шокову терапію». Декларативно проголошувався курс на обмеження втручання держави в економіку дерегулювання окремих економічних активностей та приватизацію. Грецький уряд вжив низку заходів, які негативно позначилися на внутрішньо-економічному стані країни.

Так, збільшення державних витрат у 1990-х роках негативно вплинуло на готовність грецьких компаній до внутрішніх інвестицій. Посилення присутності держави в економіці Греції знизило ефективність її функціонування, а також позначилося на підвищенні податкового навантаження на приватних компаній. Крім того, знизився потенційний зиск від внутрішніх інвестицій.

Одна з характерних рис втручання грецької держави в економіку - підвищення бюджетних витрат на споживання. Водночас, розвиток інфраструктурних проектів, що вимагають серйозної державної підтримки не проводилося. Зрештою, в результаті грецькі приватні підприємства вели інвестиційну активність за кордоном, зокрема в Албанії та Македонії.

Третій етап, що розпочався 1996 р., проходив під знаком подальших реформ державного управління Греції та поглиблення європейської інтеграції. Протягом цього періоду грецький уряд сконцентрувався здебільшого над макроекономічними реформами. Проте непрозорість податкового законодавства та високий податковий тягар викликали відтік капіталу за кордон. Наприклад, зміна законодавства в 1998 р. спричинило підвищення корпоративного податку з 35 до 40% для компаній, акції яких не котирувалися на афінській фондовій біржі.

Разом з тим, введення ПДВ позитивно позначилося на грецькій бізнес-спільноті. Трудові відносини, незважаючи на реформи, відрізнялися крайньою зарегульованістю, яка більшою мірою сприяла захисту прав працівників. Останнє робило ринок праці ригідним та не дозволило йому нівелювати

наслідки зміни бізнес-циклів через механізми зниження реальної заробітної плати або укладання строкових трудових контрактів.

Протягом усіх трьох етапів грецький уряд ставив собі низку цілей, вкладених у підвищення ефективності реформ системи управління. Уряд і парламент приймали поправки до чинного законодавства, що передбачають зміну інститутів та створення нових державних органів – Адміністративного омбудсмена (1997 р.) та Управління захисту даних (1997 р.), Управління з інформації, комунікації та конфіденційності (2003 р.), Національної Ради телемовлення (1989 р.), Незалежного управління підбору персоналу (1994 р.) та ін. [75, с. 165-175].

Незважаючи на цілеспрямовану політику грецького керівництва щодо вдосконалення системи державного управління, домогтися кардинального покращення інститутів не вдалося. По суті відбувалася «агентифікація» системи державного управління замість її повноцінної дебюрократизації. Іншими словами, спостерігався перерозподіл повноважень між органами державної влади, що не завжди вело до усунення бюрократичної тяганини. Зміни неформальних правил поведінки практично не спостерігалися, хоча й позитивні практики.

Впровадження перехідних інститутів, наприклад, Адміністративного омбудсмена, призначеного для посередництва між громадянами та державними органами, а також нагляду за рішеннями останніх, позитивно позначилося з його функціонуванні в грецьких умовах. В цілому, «агентифікацію» можна більшою мірою розглядати як формальну відповідь на вимоги ЄС провести внутрішні реформи. «Пробуксовування» останніх стало наслідком невідповідності між законодавчими змінами та неформальними правилами поведінки, які не відповідали трансформації формальних норм. У результаті, інституціональні зміни або залишалися на папері, або знову створені інститути працювали з дисфункціями.

Досвід європеїзації Греції та негативних наслідків формального підходу до інституційних реформ дуже показовий. По суті, те, що країна мала

імплементувати на попередньому етапі свого розвитку, доводиться робити зараз.

Однак, якщо до 2009 р. Греція мала значний економічний і соціальний ресурс, то друге десятиліття XXI ст. відбувається під знаком скорочення можливостей для реформ.

Вимальовується свого роду пастка, коли досягнення макроекономічних показників відбувається за рахунок зниження рівня життя населення, а внутрішні зміни стають неможливими через відсутність підтримки «знизу».

Ймовірно, членство Греції в ЄС та Єврозоні може принести країні довгострокові вигоди лише за умови ефективного інституційного середовища, здатного якісно підвищити рівень державного управління.

На відміну від зниження державного боргу, хоч би до рівня кінця 1990-х рр., створення повноцінно функціонуючих інститутів у найближчі п'ятьдесят років – більш реалістичне завдання, перешкодити якому може лише високий градус політичного популізму у грецькій внутрішній політиці.

Висновки до розділу 1

Таким чином, усе вищесказане у першому розділі дозволяє дійти висновку, що поняття європеїзації у загальному значенні розуміється як поширення політичного та структурного (у тому числі нормативного) впливу «об'єднаної Європи» на нові державні об'єднання і на держави сусідніх регіонів.

З моменту виникнення дане поняття у політологічному дискурсі викликало запеклі наукові дискусії. Систематизуючи вищенаведені міркування зарубіжних і вітчизняних дослідників, можна зазначити, що поняття «європеїзація» пропонується тлумачити трояко.

По-перше, розуміння європеїзації наближене до терміну «європейська інтеграція». Таке розуміння враховує як вплив цих процесів на національних гравців, так і загальноєвропейський рівень інтеграційних процесів. І якщо

європейська інтеграція, з одного боку, пов'язана власне з формуванням та розвитком європейської політики та інститутів, то, з іншого, охоплює також і європеїзацію як вплив цих політик та інститутів на країни-учасниці.

По-друге, як похідний від євроінтеграції процес перетворення економічної та політичної динаміки ЄС на частину організаційної логіки національної політики. Існує два типи європеїзації – «знизу» та «зверху».

Європеїзація «знизу» здійснюється через структурні економічні реформи у сфері ринкової робочої сили, соціальних витрат та тарифних угод.

Європеїзація «згори» відбувається, наприклад, завдяки Європейському центральному банку шляхом встановлення показників загальноєвропейської цінової стабільності.

Європеїзація існує як інтерактивний процес, де країни-члени, на які впливає процес інтеграції до ЄС, є водночас акторами, які ініціюють та формують цей процес.

Водночас, виходячи з того, що поширення демократичних цінностей лежить в основі міжнародної діяльності ЄС, «зовнішня» європеїзація вписується в логіку ще одного суто політичного процесу – демократизації. Зокрема, сприйняття європеїзації як процесу формування демократії характерно для Європейської політики сусідства.

Країни-члени ЄС, які проходять процес європеїзації, демонструють різноманітний досвід, сформований історичними, інституційними та культурними факторами. З нормами і політикою ЄС ступінь узгодженості є різним, що відображає складний взаємозв'язок між наднаціональною інтеграцією і національним суверенітетом.

При вивченні досвіду європеїзації країн-членів ЄС, стає очевидним, що його розуміння вимагає цілісного розгляду економічного, політичного та соціального контекстів.

Саме взаємодія цих вимірів сприяє унікальним в кожній країні проявам європеїзації, підкреслюючи еволюціонуючий і складний характер проекту

європейської інтеграції. У цьому контексті цікавим є досвід європеїзації Греції.

Греція – повноправний член як Європейського Союзу, так і найбільш просунутої форми економічної інтеграції – Єврозони. Незважаючи на те, що європейський трек розвитку був домінуючим для країни з середини 1950-х рр., проміжні результати участі в інтеграційному процесі дуже подвійні.

З одного боку, інтеграція принесла Греції незаперечну економічну вигоду та суттєво підвищила якість життя грецьких громадян.

З іншого боку, європеїзація піднесла певний урок, який вилився в необхідність внутрішніх реформ на тлі жахливого скорочення соціально-економічних ресурсів у країні.

Досвід приєднання до європейського інтеграційного проекту та участі Греції у ньому дуже наочно показує ті проблеми, з якими згодом можуть зіткнутися й інші країни.

РОЗДІЛ 2

ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ СУЧАСНОСТІ

2.1. Європейська ідентичність України: передумови європейського вибору

Фактом належності до європейської цивілізації та незмінним стратегічним пріоритетом державної політики незалежної України є європейська інтеграція, яка є процесом реалізації унікальних можливостей українських громадян та держави, що здійснюються завдяки виявленню та зміцненню нашої європейськості.

Об'єднання країн Європи і зростання одного зі світових найбільш потужних центрів - ЄС доводять, що даний інтеграційний проект є успішним. Тому для забезпечення поступального розвитку України та для реалізації її потенціалу найбільш сприятливою є європейська модель соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку.

Європейський вибір України об'єктивно обумовлений сучасним цивілізаційним процесом та його особливостями, а саме:

- глобалізацією, прогресуючим зростанням значущості високих інформаційних технологій, гуманітарної сфери, постіндустріальних принципів суспільного розвитку;
- зростанням ролі інтелектуального капіталу та менеджменту, гуманітарних і соціальних чинників економічного прогресу;
- пріоритетністю базових засад стійкого розвитку, який сприяє справедливому розподілу його результатів, розширенню можливостей та збагаченню людей [11].

Результатом європейської інтеграції стане утвердження в Україні європейських політичних, економічних, соціальних і гуманітарних стандартів,

якісне підвищення рівня життя всіх верств суспільства. Отже, цей процес відповідає інтересам усіх українських громадян.

Для України рух у напрямі європейської інтеграції – це питання ефективності її включення в існуючу систему розподілу функцій і ролей у сучасній світовій економічній і політичній системі. Активізація євроінтеграційних процесів означає також її більш інтенсивне включення в міжнародну співпрацю щодо врегулювання конфліктів і протидії новітнім загрозам міжнародній безпеці.

Перспектива розвитку євроінтеграційних процесів в Україні безпосередньо пов'язана з визначенням місця й ролі України у світі. Тут можливі два варіанти:

- або активна і послідовна праця задля реалізації курсу на євроінтеграцію з перспективою вступу до ЄС і належністю до демократичного світу;
- або перетворення на буферну зону з усіма наслідками маргінального стану країни [15. с. 77].

Розпад СРСР і проголошення незалежності України, докорінні зміни в геополітичному просторі Східної Європи поставили перед новим українським керівництвом нагальне завдання – розробити власну геополітичну стратегію. Особливості геополітичного положення України зумовлювали необхідність підтримувати збалансовані відносини по всьому зовнішньополітичному периметру.

Водночас особливість української геополітичної стратегії полягала у тому, що тут необхідно було забезпечити домінування, пріоритет саме європейського геополітичного вектору. Для нашої держави він був не просто одним із напрямків зовнішньополітичної діяльності, а одним з найважливіших засобів та орієнтирів для внутрішньої докорінної соціальної трансформації всього українського суспільства.

Україна, як і більшість інших постсоціалістичних країн Європи, обрала для себе шлях утвердження загальнолюдських цінностей демократизму, ринкових відносин, світових культурних надбань.

Отже, європейський вектор української геополітики цілком природно почав відігравати винятково важливу, без перебільшення, визначальну роль у розвитку українського суспільства. Україна задоволена геополітичними параметрами незалежності, успадкованими кордонами та ресурсами. Вона не має підстав висувати й не висувала вимог чи претензій щодо територій і кордонів, а також не була і не є ініціатором міжнародних суперечок, які б не сприймалися міжнародною спільнотою.

Україна, безумовно, налаштована підтримувати міжнародно-правові норми та правила гри, які складаються у європейському просторі. Зважаючи на геополітичне становище України, її економічний, науково-технологічний, людський, культурний потенціал, у перспективі вона може посісти поважний статус з-поміж європейських країн (це є завдання, яким обумовлюються її перспективи на майбутнє).

Україна – європейська країна, яка довела, особливо останнім часом, що рухається послідовно в напрямку демократичного розвитку, вона має всі підстави отримати неоднозначну й чітку перспективу майбутнього членства в ЄС, якщо виконає необхідні критерії та отримує згоду країн-членів ЄС.

Європейський вибір країни підтверджений глобальною тенденцією переходу до багатостороннього світового співтовариства, де регіональна інтеграція є підґрунтям взаємодії держав та їх економік. Тому від самого початку здійснення Україною незалежної зовнішньої політики, пріоритетна та чітка орієнтація України на інтеграцію в Європейський Союз розглядається як основа стратегії соціального й економічного розвитку нашої держави на найближчі десятиліття та більш віддалену перспективу.

Для характеристики параметрів української зовнішньої політики, її довгострокової загальної спрямованості первинним комплексним показником є цивілізаційна належність країни.

Неодмінною передумовою органічної інтеграції в міжнародну спільноту нової країни є її самоідентифікація, про що свідчить європейський досвід і стандарти взаємин між незалежними державами.

В українському контексті проблема співвідношення європейської ідентичності з національною набуває дещо особливого вигляду. Порівняно з багатьма країнами, які мають довгу історію державного суверенітету, формування національної ідентичності в Україні досі перебуває на стадії становлення. І проблема полягає не лише в тому, щоб поєднати наявну українську національну ідентичність з новою європейською, а й у тому, яким чином вибудувати обидва типи ідентичності.

Загалом, можливі два способи розв'язання цієї проблеми і вони пов'язані з чинником часу:

- 1) перший полягає в тому, що процес формування європейської та національної ідентичності має відбуватися синхронно;
- 2) другий, що спирається на ідею національної самобутності й окремішності, пропонує замість синхронізації модель часової послідовності [32, с. 74].

Євросоюз продовжує використовувати політику приєднання нових країн-членів як інструмент розширення європейської зони стабільності й безпеки – простору, на якому панують європейські демократичні цінності.

Постає резонне питання: чому Україна – європейська держава, що йде шляхом демократії і ринкових реформ, має бути позбавлена перспективи членства в ЄС?

Пріоритетність взаємин України з ЄС рівною мірою зумовлена як ціннісними, так і прагматичними чинниками. Для нашої держави майбутнє приєднання до ЄС означає розвиток власної культурно-історичної ідентичності, повернення до європейської цивілізації. Від розуміння довгострокових цілей ЄС залежить визначення ролі й місця України у реалізації європейської східної політики. Але масштабу цих завдань має відповідати й Україна.

Цим й обумовлена прискіплива увага країн ЄС до внутрішніх процесів в Україні, адже держава, яка вважається ненадійною, непрозорою та нестабільною, навряд чи сприятиме реалізації європейських глобальних інтересів, оскільки скоріше сприйматиметься як тягар, що потребує значних фінансових вливань і зусиль без особливих сподівань на очікуваний реальний результат.

Європейська та національна ідентичності пліч-о-пліч почали розвиватися серед населення країни з часів Революції Гідності 2013 року. Саме з цього моменту Європа стала дуже близько сприймати події в Україні останніх років, була занепокоєна у свій час газовою кризою в українсько-російських відносинах і до сьогодні переймається нашими внутрішньо політичними процесами.

А для українців європейський шлях став шляхом до свободи, людяності та поваги. Саме це почало формувати в населення позитивну картинку Європи: озброєнні «беркутівці» стояли по один бік барикад, вони представляли тогочасну владу, а мирні протестувальники з прапорами ЄС - по інший.

Повномасштабна війна, що охопила країну, стала найбільшим фактором, який сприяв посиленню в Україні національної та європейської ідентичностей, та змусила більшість переосмислити власні цінності. Про це свідчать результати загальнонаціональних соціологічних опитувань, проведених серед українських громадян.

Так, спільне опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та соціологічної служби Центру Разумкова, організоване з 15 по 20 червня 2024 року, свідчить про наступне [10].

Серед українців Європейський Союз має найвищий рівень довіри (60% респондентів скоріше довіряють йому, 20% - скоріше не довіряють).

Такі європейські інституції, як Європейська рада (40%), Європейська комісія (42%) та Європейський парламент (47%) мають також високий рівень довіри (див. Табл. 2.1).

Абсолютна більшість українців чула про ці інституції.

Таблиця 2.1

Наскільки Ви довіряєте чи не довіряєте...?

		Скоріше довіряю	Скоріше не довіряю	Важко відповісти
	Європейському Союзу	59,7	20,2	20,2
	Українській владі	30,9	49,3	19,8
	Європейському парламенту	46,9	21,8	31,3
	Європейській комісії	41,8	22,9	35,3
	Європейській раді	39,8	22,1	38,1
	Владі США	37,0	32,4	30,7

Джерело: [10]].

Проте, трохи більше половини респондентів (53%) європейцями все ще не відчувають себе або відчувають себе ними незначною мірою (скоріше ні або ні). Водночас 40%, що є майже половиною опитаних, тією чи іншою мірою ідентифікують себе як європейці (див.: Табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Чи відчуваєте Ви себе європейцем/-кою?

1. Так	16,3
2. Скоріше, так	24,1
3. Скоріше, ні	26,8
4. Ні	26,4
5. Важко відповісти	6,4

Джерело: [10]].

Слід також відмітити, що відчуття себе європейцем збільшується зі зростанням рівня освіти та фінансового становища, а також зі зменшенням віку (див. Рис. 1 та Рис. 2).

Чи відчуваєте Ви себе європейцем/-кою? (розподіл за віком)

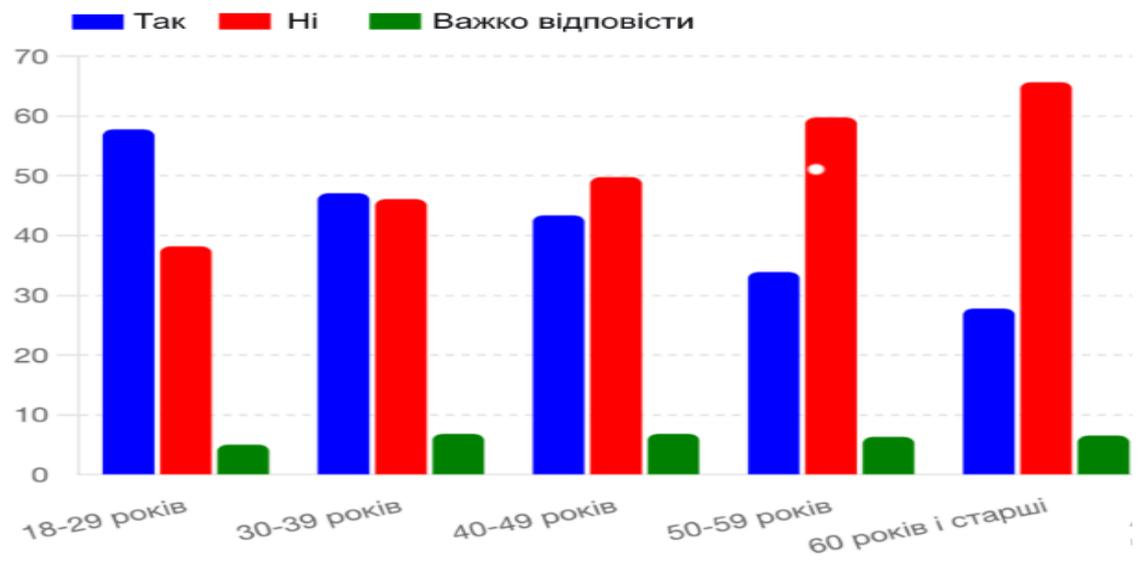

Рис. 1. Розподіл відповідей за віком

Джерело: [10].

Чи відчуваєте Ви себе європейцем/-кою? (розподіл за освітою)

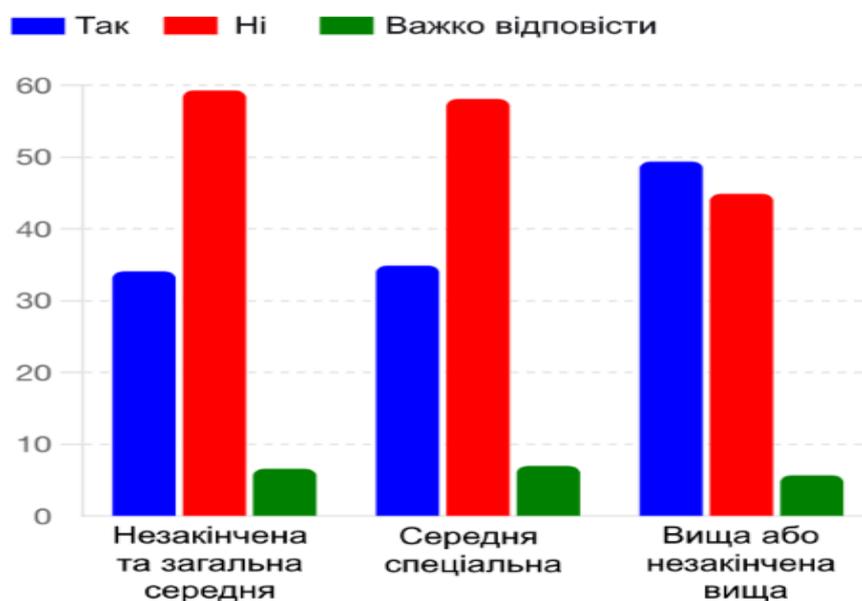

Рис. 2. Розподіл відповідей за освітою

Джерело: [10].

Щодо регіонального розподілу, то жителям Західного регіону, а також тим, хто спілкується українською мовою у родині, притаманна найвища європейська самоідентифікація (див.: Рис. 3).

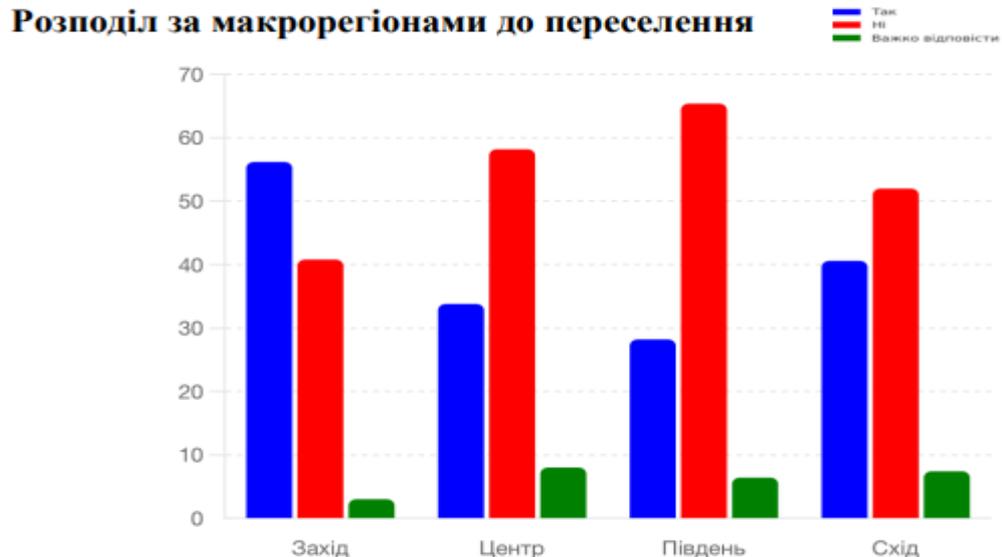

Рис. 3. Розподіл відповідей за регіонами

Джерело: [10].

За результатами соціологічного опитування, яке проводила соціологічна служба Центру Разумкова у червні 2024 року, порівняно з 2005 роком число респондентів, які відчують себе європейцями, зросло з 36% до 49%, і число тих, хто себе європейцем не відчуває, зменшилося з 58% до 45%. У 2021р. перед початком повномасштабної війни відчували себе європейцями 41% опитаних, 49% - не відчували

Порівняно з 2021 р. у Західному регіоні з 56,5% до 64% зросла частка тих, хто відчуває себе європейцем, у Центральному — з 43,5% до 48%, у Східному — з 32% до 40%, у Південному — з 24% до 32% [13; 21].

Таблиця 2.3.

З чим з переліченого Ви найбільше пов'язуєте (ототожнюєте) себе в першу чергу?

	Травень 2006	Грудень 2013	Червень 2021	Травень 2023	Червень 2024
З містом чи селом, де Ви живете	44,4	30,5	34,3	28,7	28,0
З регіоном, де Ви живете	14,8	15,6	14,3	7,9	13,1
З Україною	31,3	44,5	44,7	57,3	52,8
З Росією	1,5	2,5	1,3	0,2	0,1
З Радянським Союзом	2,9	1,9	1,5	0,7	1,6
З Європою	0,8	1,7	1,9	1,4	2,6
Інше	0,6	0,4	0,3	0,3	0,6

Джерело: [13; 21].

У Західному регіоні більше половини опитаних (64%) відчують себе європейцем, у Східному і Південному регіонах більшість (відповідно 53,5% і 63,5%) навпаки - не відчують себе європейцями, а у Центральному регіоні частки тих, хто не відчуває і відчуває себе європейцем, статистично значуще не відрізняються (відповідно 45% і 48%).

Щодо вікового розподілу відповідей, то у середній та молодшій вікових групах більшість (відповідно 55% і 64%) становлять ті, хто відчуває себе європейцем, серед представників старшої вікової групи 50 років і старші. 56% опитаних не відчувають себе європейцем,

Порівняно з 2021 роком у всіх вікових групах відбулося зростання частки тих, хто відчуває себе європейцем.

Респонденти, які не відчувають себе європейцями, серед причин, що заважають відчувати себе європейцем, називають найчастіше низький рівень добробуту (75%). 41%, опитаних обрали соціально-культурні умови життя, 38% (порівняно 2006р. їх частка зросла, тоді їх було 24%) назвали мовні бар'єри. як причину «неєвропейську» свідомість назвали 33% (у 2006 р. таку відповідь дали 29%), низький рівень освіти, культури - 24% , (у 2006 р. — 35%).

Частка тих, хто вказує на відчуття себе представником іншої культури, зросла з 11% до 24% , на релігійну належність - з 3% до 6,5%.

На брак інформації про ЄС вказали 9% [13; 21].

Респондентам пропонувалося питання, в яких аспектах Україна є європейською державою. Неочікуваною відповіддю став географічний аспект (85%), при цьому, порівняно з 2021 р., частка тих, хто дає таку відповідь, зросла на 8%. на історичний аспект вказали 69% (у 2021 р. таку відповідь дали 55%).

Зросла оцінка культурного аспекту у порівнянні з 2021 р. (з 44% до 55%), а частка тих, хто вважає, що в політичному плані Україна є європейською країною, статистично значуще не змінилася - відповідно 32,5% і 32%. При цьому ця оцінка істотно погіршилася у 2024 р. порівняно з 2023 р., коли таку відповідь обирали 47% опитаних [13; 21].

Соціального аспекту стосуються найнижчі оцінки (що Україна є європейською державою в соціальному аспекті вважають лише 26% та 18% - в економічного аспекті).

Такі результати можуть свідчити про те, що процес інтеграції до європейської спільноти ще не завершений, і багато українців з європейськими цінностями та культурою все ще не асоціюють себе.

2.2. Стратегічні вектори європеїзації України

Процес європеїзації для України визначається стратегічними векторами, які, виявляються у різних сферах та формують траєкторію руху країни в європейському контексті.

У політичній сфері стратегічні вектори європеїзації України спрямовані на зміцнення демократії та демократичних інститутів, приведення у відповідність до норм ЄС законодавчої бази, удосконалення механізмів управління.

Проте, у сфері політики поєднання національного суверенітету і наднаціональної інтеграції вимагає делікатного балансу для забезпечення стабільності всередині країни і водночас сприяння зближенню з європейськими політичними цінностями.

Сьогодні, в умовах російської агресії, задля збереження та зміцнення незалежності України найважливішим стратегічним національним інтересом України у політичній сфері є формування політичної асоціації з ЄС.

Дипломатична підтримка незалежності та територіальної цілісності української держави, засудження РФ як агресора, введення економічних санкцій проти Росії, є хоча й недостатніми, якщо спиратись на зобов'язання провідних західних держав, проте все ж сприяють стримуванню російської агресії і дозволяють відтягнути час для здійснення реформ всередині країни, посилення обороноздатності та зміцнення української армії.

Однак нові геополітичні умови, в яких перебуває Україна, вимагають формування власних концептуальних підходів, критично оцінюючи та усвідомлюючи вади європейської зовнішньої політики і політики безпеки, враховувати новітні цивілізаційні загрози та виклики. Некритичне сприйняття концептуальних підходів європейських країн в умовах російської агресії та сліпе копіювання західних моделей може згодом привести до втрати Україною державності [19, с. 142].

Стратегічні вектори у сфері економіки виявляються у проведенні структурного реформування, укладанні торговельних угод та ініціатив з модернізації, спрямованих на наближення та приєднання економічного ландшафту України до економічного ландшафту ЄС.

Стратегічні розмірковування у цій сфері мають враховувати такі виклики, як економічна вразливість, вплив динаміки світового ринку та необхідність сталого зростання, які в рамках європеїзації впливають на економічну орієнтацію країни.

У гео економічній сфері в контексті зміцнення національної безпеки процес європеїзації відкриває для України такі стратегічні можливості:

1. Інтеграція до європейських виробничих ланцюгів. Посилення тенденцій до рещорингу та ннршорингу внаслідок російської агресії та пандемії COVID-19 сприяють залученню України до виробничих ланцюгів Європи [54];

- географічна близькість, наявність кваліфікованої робочої сили та промислового потенціалу забезпечують Україні привабливість для перенесення виробництв з Китаю та інших країн;

- розвиток стратегічних секторів в економічній сфері, що передбачає розвиток оборонно-промислового комплексу (інтеграція до системи оборонних закупівель країн ЄС), енергетичного сектору (відновлювана енергетика, модернізація інфраструктури), ІТ-сектору (інтеграція до цифрової екосистеми ЄС), агропродовольчого сектору (диверсифікація експорту, якість продукції) та ін.;

- доступ до фінансових ресурсів та інвестицій, що включає доступ країни до європейських інвестиційних та структурних фондів, програм Horizon та Europe InvestEU, кредитних ресурсів ЄБРР та Європейського інвестиційного банку [56, с. 24-24];

- покращення інвестиційного клімату, що сприяє посиленню приватних інвестицій.

2. Підвищення стандартів та якості життя забезпечить гармонізацію законодавства з ЄС, впровадження європейських стандартів у всіх сферах, підвищення якості життя населення, та позитивно вплине на національну безпеку та соціальну стабільність [15, с. 78].

3. У контексті європеїзації України у геоекономічній сфері мова йде не лише про економічні переваги від посилення співпраці з ЄС, але й стратегічні наслідки для національної безпеки, включаючи технологічний суверенітет, енергетичну незалежність та економічну резильєнтність [41, с. 8].

Нарешті, стратегічні вектори європеїзації України у соціокультурній сфері, зокрема у формуванні системи цінностей, через які після війни країна має унікальний шанс не тільки відновитися, а й перетворитися. Україна, переймаючи досвід країн ЄС, які свій континент воєн перетворили на простір стабільності, розвитку та поваги до прав людини. Адже відновлення це не лише фізика, це, передусім, справедливість, людяність, довіра, гідність, на яких і будується майбутнє.

Європу ми сприймаємо здебільшого не географічно, але «ціннісно», адже європейські цінності у західноєвропейському просторі становлять основні підвалини ліберально-демократичних інститутів, який не вичерпується географічними характеристиками приналежності держав до європейської частини світу. Європейські цінності втілені та нині продовжують втілюватися і в Азії, і в Америці, і в Австралії.

Європа дала людству в якості світової релігії християнство, світську філософію, релігійну терпимість, толерантність до переконань інших людей та інших цінностей. Цінності є ядром культури кожного народу, кожного суспільства, кожної нації.

Сучасний дослідник цінностей Г. Хофштеде впевнений, що на найглибшому рівні серед важелів прийняття рішень знаходяться цінності, адже саме вони визначають мотивацію вчинків індивідів та їх ідеологічні переконання.

Саме до цінностей звертаються люди для остаточного обґрунтування своїх дій, переконаний американський соціолог Т. Парсонс. Цінності перебувають за межами конкретних ситуацій (що можуть вирішуватися індивідом під впливом інтересів і переконань), вони визначають сенс життя й головні цілі, тому проявляються в кризові моменти найяскравіше для індивіда чи соціуму.

Стрижнем європейських цінностей постають ліберальні фундаментальні права та свободи людини, соціальна і правова держава, а також демократичні принципи державного устрою. Європейські цінності, поєднуючи ліберальні та демократичні ідеї, визначаються як «ліберально-демократичні». Саме останні постали в якості принципів функціонування політичних і державних інститутів сучасних європейських країн та Європейського Союзу [39, с. 6-7].

Отже, стратегічними ціннісними векторами України є наступні:

1. Європейські цінності не є абстракцією, це конкретний орієнтир. У статті 2 Договору про Європейський Союз зафіксовані такі цінності, як свобода; рівність; повага до людської гідності; верховенство права; демократія; повага до прав людини, у тому числі й права меншин [8].

Ці цінності не вигадані десь у кабінетах, вони як відповідь на трагічні процеси ХХ століття: війни, геноцид, тоталітаризм стали умовою нормального функціонування держави. Саме розуміння ціни, яку заплатила Європа за зневагу до свободи й гідності, сприяло перетворенню даних цінностей на головний капітал ЄС. Україна також має всі шанси зробити свій вибір на користь європейських цінностей не декларативно, а через інститути, реформи та нову соціальну угоду [14, с. 68-69].

2. Відбудова України на основі європейських принципів. Сьогодні вже прийнято ряд рішень, які безпосередньо співвідносяться з європейськими цінностями, а саме: боротьба з корупцією; реформа судової влади; посилення прав людини; захист вразливих категорій (ветерани, ВПО, люди з інвалідністю) [79].

Постконфліктна трансформація постає також й викликом переосмислення. Ми повинні визначитись: у відновленні участь чоловіків і жінок є рівною? Чи зберігається культурна пам'ять громад? Чи враховані інтереси української молоді? Чи дотримана справедливість у компенсації втрат людей? Адже європейські цінності вимагають насамперед справедливого ставлення, не просто формування законодавчої бази.

3. Орієнтир на соціальну згуртованість, яку називають «українським бронезилетом на майбутнє» [14, с. 69]. Європейці давно зрозуміли, що найкращою профілактикою нових конфліктів є соціальна згуртованість [49]. Тому освіта має навчати повазі до інших та критичному мисленню; культура – не роз'єднувати, а підтримувати діалог; місцева влада – не лише керувати, а й слухати. У даному контексті в українській відбудові має бути враховане: справедливий перерозподіл ресурсів; залучення до прийняття рішень громад; підтримку тих, хто втратив віру у справедливість.

4. Довіра як основа реконструкції. Досвід повоєнної Європи свідчить, що після Другої світової війни, коли Західна Європа була зруйнована, плани на її відновлення, наприклад, план Маршалла, передбачали не тільки фінансову допомогу, а й включали співпрацю між країнами, створення правових механізмів, інституційну трансформацію.

Важливою була ідея єдності через спільні цінності [76]. Адже жодна відбудова не є повною, якщо немає системного підходу до перегляду соціальних інститутів, якщо народ не довіряє державі і відсутня прозорість у державній політиці.

5. Відновлення на основі справедливості: перехідне правосуддя. Через механізми так званого перехідного правосуддя Європа має досвід подолання воєнних травм: інституційні реформи, встановлення історичної правди; визнання злочинів; компенсація жертвам тощо [69].

Спираючись на європейський досвід Україна має не просто покарати воєнних злочинців, а вести чесний діалог у суспільстві: про втрати, про

колаборацію, про майбутнє. Довіри не буде без правди, а нової країни - без довіри.

6. ЄС як партнер у відновленні. Уже сьогодні Європейський Союз надає допомогу на мільярди євро; консультує уряд країни щодо проведення реформ; для українських студентів, громад, бізнесу відкриває програми [60].

Допомога ЄС вимірюється не тільки грошима, вона полягає також у формуванні структур, що базуються на відкритості, рівності, прозорості. І саме цим важливо скористатися Україні – не лише як реципієнтці допомоги, а як партнерці в побудові нової Європи.

Доцільно зазначити, що Україна ще не має чіткої, послідовної, структурованої та офіційно затвердженої на близько- і середньострокову перспективу Стратегії розвитку відносин між Україною та ЄС, що має вивести країну на рівень, коли отримання членства у ЄС стає майже автоматичним.

Метою довгострокової стратегії розвитку відносин української держави з ЄС має бути максимальна мобілізація зусиль владних інституцій та усього суспільства на реалізацію цілей європейської інтеграції.

Зрозуміло, що механізм розроблення стратегії потребує координації громадських структур, уряду та парламенту. Доцільно також до даної роботи залучити провідні науково-аналітичні установи держави та зарубіжних політиків та експертів, зацікавлених у європейській інтеграції України

Загальне політичне керівництво процесом розроблення Стратегії та її впровадження, з огляду на найважливіше значення європейської інтеграції для долі України, її безпеки та подальшого розвитку має взяти на себе Президент України, який доручає відповідним органам державної влади підготовку документа.

При формулюванні завдань щодо розробки Стратегії розвитку відносин між Україною та ЄС потрібно враховувати наявний стан співробітництва та провідні тенденції розвитку Європейського Союзу на близьку перспективу. Відповідно до існуючих реалій, довгострокова Стратегія може бути сформована за такими варіантами, як:

- інтеграційний, що передбачає чітке спрямування на входження України в ЄС із розбивкою реалізації основної мети по етапах;
- партнерський - у форматі політики сусідства через розвиток співробітництва з ЄС з поступовим наближенням України до стандартів Європи.

2.3. Європейська інтеграція України в сучасних умовах: досягнення, виклики та загрози

Політика європеїзації України як узагальнений чинник модернізації економічних та суспільно-політичних відносин у державі поступово реалізується у системних реформах, двосторонніх угодах, прийнятих стратегіях тощо. Проте євроінтеграційні зміни вимагають конкретизації змістів, чітких послідовних дій, результатом яких стане набуття Україною членства у Європейському Союзі.

Між Україною та Євросоюзом стосунки встановилися ще 1991 року взимку, коли міністром закордонних справ Нідерландів як представником країни, що головує в ЄС, у листі офіційно було визнано незалежність України. У наступному році країна отримала місце в Раді з безпеки та співробітництва в Європі. Так, з року в рік між Брюсселем і Києвом відносини змінювалися і розвивалися.

1994 року сторони уклали Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС. А два роки потому президентом Леонідом Кучмою на засіданні Ради Європи вперше було проголошено про бажання України стати повноправним членом Європейського Союзу.

Росія весь цей час як безпосередньо, так й опосередковано, використовуючи проросійські політичні сили в Європі та Україні, намагалася розірвати цей зв'язок між Києвом та Брюсселем [34, с. 101-102]]

Коли у 2014 році європейському майбутньому Україна сказала чітко «так», а Митному союзу з Росією – «ні», і багатотисячні мітинги збиралися по

всій країні, почався перший етап російської військової агресії. Відповіддю Москви на проєвропейський вектор України стали анексія Криму і бойові дії в окремих районах Луганської та Донецької областей.

Попри економічну та політичну кризу у 2014 році, анексію, окупацію, Україна від євроінтеграційного курсу не тільки не відмовилася, а, навпаки, прискорила темпи. Після Революції Гідності та підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом головними напрямками євроінтеграції України стали наступні [34]:

1. Економічна інтеграція: Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачено створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Це передбачає послаблення торговельних бар'єрів, сприяння імпорту та експорту товарів, послуг і капіталу, а також допомога у залученні інвестицій.

2. Гармонізація законодавства: Угодою про асоціацію передбачається апроксимацію українського законодавства до стандартів ЄС, що вимагає проведення реформ різних секторів.

Угода про асоціацію між Україною та Євросоюзом у сукупності з секторальними угодами у процесі євроінтеграції нашої держави відіграють важливу роль. Вони не тільки доповнюють одна одну, а й сприяють Україні поглиблювати економічну інтеграцію з ЄС, паралельно з підготовкою до переговорів про членство [35].

Угодою про асоціацію передбачається через проведення системних і глибинних реформ вирівнювання конкурентного середовища в ЄС та Україні. Угода охоплює різні сектори економіки, такі як безпечність продовольства і промислових товарів, фінанси, митні процедури, поштові та телекомунікаційні послуги, енергетика, державні закупівлі, транспорт та визнання кваліфікацій. Це створює підґрунтя для інтеграції у спільний ринок ЄС, що сприятиме покращенню конкурентоспроможності, стандартів і якості українських послуг та товарів.

Ці можливості вже почала реалізовувати Україна. Зокрема, у жовтні 2022 року країна приєдналася до передбаченої Угодою про асоціацію системи

спільного транзиту з ЄС. До речі, більшість країн Західних Балкан у цій системі участі не беруть. Україна раніше, у прискореному режимі, приєдналася до Європейської мережі операторів систем передачі електроенергії.

Тривають підготовчі роботи до укладання Угоди про оцінку прийнятності та відповідності промислових товарів (АСАА), а також до участі нашої країни в Єдиному цифровому ринку Європейського Союзу [11].

Ці процеси, з одного боку, дають змогу уникнути «пастки статусу», а з другого – забезпечити поступовість інтеграції європейського та українського бізнесів, що розуміється як шлях до подолання спротиву щодо розширення серед країн – членів ЄС та забезпечення довгострокової підтримки приєднання України до ЄС [51].

Водночас узгодження з правом ЄС правової системи України є складним завданням, яке потребує часу та значних зусиль. Воно передбачає перегляд і аналіз національного законодавства, узгодження його з європейськими стандартами, підготовку та навчання фахівців з правової сфери. Відтак, результатом даного процесу стане створення сучасної, конкурентоспроможної та прогресивної правової системи, що сприятиме розвитку України та підвищенню у світі її статусу.

Важливим етапом у процесі приведення правової системи до стандартів ЄС є також й адаптація законодавства ЄС до специфічних умов та потреб України. Законодавство ЄС повинно враховувати національні пріоритети України, яка має свої особливості, економічні та соціальні умови, культурні особливості та інші фактори.

Це також передбачає врахування і аналіз потреб українського суспільства, зокрема бізнесу, зацікавлених груп, громадян та інших стейкхолдерів. Враховуються під час адаптації правових норм ЄС такі аспекти, як реалістичність, ефективність, здійсненність і можливість впровадження в Україні.

Даний процес потребує проведення широких консультацій з різними зацікавленими сторонами, проведення фахових досліджень, громадських обговорень та експертиз. Такий підхід дозволяє забезпечити ефективність законодавства, захист інтересів та прав громадян, сприяє соціальному прогресу та економічному розвитку України.

Отже, узгодження зі стандартами ЄС правових норм України передбачає не лише адаптацію, а й врахування специфічних потреб держави. Цей підхід дає можливість забезпечити баланс між урахуванням потреб та особливостей України та відповідністю європейським стандартам.

Українською владою з моменту отримання статусу кандидата у члени ЄС започатковане проведення міністерствами та іншими органами виконавчої влади первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС. Це здійснено задля порівняння законодавства країни відповідно до права ЄС і виявлення невідповідностей, які до початку та в рамках переговорного процесу щодо вступу України до ЄС необхідно усунути.

Взагалі в умовах війни досвід євроінтеграції України є унікальним. Україна перебуває у складному геополітичному становищі, що серйозно впливає на євроінтеграційні процес. Проте, попри усі втрати, складнощі, виклики та проблеми, що на сьогодні має Україна, курс на зміцнення європейської інтеграції та виконання рекомендацій та угод Європейського Союзу продовжується.

Так, у 2019 році Верховною Радою України було закріплене на конституційному рівні прагнення країни до ЄС.

24 лютого 2022 року Росія, розв'язавши повномасштабну війну проти України, розпочала наступний етап агресії. Буквально через чотири дні від початку війни президентом Володимиром Зеленським було підписано заявку на членство України в Європейському Союзі, і заявлено, що українці на членство в ЄС заслуговують.

На початку квітня Києвом було отримано дві частини спеціального опитувальника. А вже 23 червня 2022 року Брюсселем було затверджено заявку України на вступ до Європейського Союзу.

Як зазначив з цього приводу Президент України «Статус кандидата — це не просто нова сходинка. Це нова вершина. Не новий абзац, не нова сторінка і навіть не нова глава. Це новий том в історії європейської інтеграції України, який ми почали писати сьогодні. І від сьогодні ця книжка не має інших варіантів завершення крім одного - Україна в майбутньому стане членом ЄС. Від сьогодні це закріплено на офіційному рівні» [37].

Всі гілки влади в Україні з цього дня почали займатися підготовкою до вступу країни до Євросоюзу. Адже на першому етапі підготовки до членства країна-кандидат має гарантувати верховенство права, забезпечення прав національних меншин, зменшення рівня корупції та рівня відмивання коштів.

Крім того, існує ряд хартій та критеріїв, згідно з якими Україна має зобов'язання забезпечити стабільну роботу державних інститутів, що гарантують застосування демократичних принципів управління, дотримання прав людини, функціонування ринкової економіки, яка здатна витримати на ринку ЄС конкуренцію.

Загалом, Київ для збереження статусу кандидата, отримав сім вимог від Брюсселя. У одній зі своїх промов Президентка Єврокомісії відмітила, що «Українці, незважаючи на те, що вони ведуть екзистенційну війну, глибоко реформують свою країну і готуються до вступу».

Сьогодні Комісія рекомендує Раді почати переговори про вступ з Україною. Основний прогрес досягнуто країною у сфері конституційного правосуддя, антикорупційній програмі, реформі добору Вищої ради правосуддя, важливих заходах зі стримування олігархів, боротьбі з відмиванням грошей, прогресі національних меншин, а також у новому законі про медіа» [37].

25 червня 2024 року Україна отримала позитивну оцінку щодо виконаної роботи і офіційно розпочала переговори про вступ до Євросоюзу. Київ очікує

найближчим часом відкриття шести кластерів, які включають реформи судової системи, публічного управління, публічних закупівель, освіти, інтелектуальної власності, ринкової економіки, оподаткування, енергетики, культури, сільського господарства та інших галузей. Паралельно Брюссель робить також робить скрінінг змін.

«Перші етапи переговорів Україна фактично пройшла, - зазначив Володимир Зеленський. - Вже найближчим часом ми готові відкрити перші кластери в переговорах, потрібне політичне рішення в самій Європі. Рішення, яке саме Європа має ухвалити, а не той, хто намагається маніпулювати всією Європою» [37].

У цьому поступі України до Євросоюзу Москва, ми вважаємо, вкотре переграла саму себе. Бажаючи віддалити від Європи Україну, вона, підштовхнула, навпаки, Брюссель назустріч Києву, розв'язавши повномасштабну війну. Україна вкотре довела, що не тільки гідна бути частиною європейської сім'ї, а й зможе трансформувати ЄС на краще. Серед іншого - дати Європі те, чого вона потребує дуже гостро - безпеку.

Однак у самому ЄС залишаються ті, хто бажає, так би мовити, вставляти палиці у колеса. Зокрема, Віктор Орбан, прем'єр-міністр Угорщини, і його словацький колега Роберт Фіцо вирізняються неоднозначною і часто проросійською риторикою.

Проте, попри намагання Кремля завадити євроінтеграційним процесам України, Київ і Брюссель плідно та тісно співпрацюють. Україна регулярно отримує пакети військової та фінансової допомоги від ЄС загалом, а також від окремих країн-членів ЄС. Київ перебуває за крок від відкриття першого кластера переговорів, а європейські політики визнають те, що де-факто Україна - член ЄС [37].

Проте, на шляху до Європи Україна стикається з рядом зовнішніх та внутрішніх проблем. Серед внутрішніх проблем, що перешкоджають євроінтеграційному курсу України, можна виокремити, зокрема, неефективність системи державного управління, що полягає у надмірній

бюрократичності держслужбовців, їх недостатньому рівні компетенції, корумпованості, неререформованості системи державного управління. До внутрішніх проблем також доцільно віднести такі як:

- відсутність у політикумі консенсусу,
- неефективність політики інформування населення про євроінтеграційні процеси,
- соціально-економічні проблеми тощо.

У свідомості українців саме з подоланням останніх пов'язані сприйняття та ставлення до євроінтеграційного курсу та визначення рівня його ефективності [28, с. 3–4].

Таким чином, розглядаючи процес вступу України до ЄС, можна узагальнити переваги та недоліки щодо цього вступу у різних контекстах.

Економічний контекст: перед Україною інтеграція до ЄС відкриває можливості для модернізації та економічного зростання. Це передбачає збільшення обсягу інвестицій, доступ до великих ринків, стимулювання розвитку середнього та малого бізнесу, впровадження новітніх технологій тощо. Проте, серйозним викликом для української економіки може стати процес інтеграції до ЄС, зокрема, через посилену конкуренцію з боку економік інших країн-членів, а також через необхідність європейським стандартам відповідати.

Культурно-освітній контекст. Членство в ЄС сприятиме розвитку української системи освіти й культури через активний обмін ідеями, знаннями та досвідом з європейськими країнами. До того ж участь в академічних обмінах та стипендіальних програмах надасть нові можливості для учасників освітнього процесу. Членство в ЄС може також зіткнутися з рядом культурних і соціальних викликів. Йдеться про можливу трансформацію традиційного способу життя, цінностей, а також про необхідність адаптації до нових культурних норм і подолання стереотипів. Крім того, супроводжується значними витратами, пов'язаними з адаптацією до європейського законодавства і стандартів.

Політичний контекст. Вступ до ЄС може зміцнити безпекову позицію України, вирішенню політичних викликів всередині країни. Крім того, це може допомогти Україні просунутись на шляху до прозорості в управлінні та утвердження демократичних цінностей. Проте вступ до Євросоюзу може супроводжуватися й політичним тиском як з боку держав, що підтримують європейський курс України, так і з боку самого ЄС, який вимагатиме впровадження структурних змін і глибоких реформ.

Аналіз вітчизняних стратегічних документів щодо євроінтеграції доводить, що з реалізацією власних стратегічних цілей все ж таки Україна запізнюється. Це ми можемо побачити на прикладі тих стратегічних рубежів, які визначені у наших державних основоположних документах, зокрема Стратегії та Програмі європейської інтеграції України (від 1998 та 2000 рр. відповідно). Наприклад, на 2003-2004 роки ми планували вступ до Світової організації торгівлі, а лише у травні 2008 року здійснили його; підписання Угоди про Асоціацію визначали на 2005-2006 роки, але це сталося у 2014 році дорогою ціною лише після Революції Гідності, а її ратифікація завершилась у 2017-му; на 2011-2012 роки було заплановане подання заявки на членство у ЄС, але жоден президент не наважився на цей крок до екстремальних умов повномасштабного вторгнення РФ. Українська влада лише в перший тиждень після початку вторгнення узгодила і подала заявку, яка була прийнята ЄС в рекордні строки.

Висновки до розділу 2

Таким чином, усе вищесказане у другому розділі дозволяє дійти наступних висновків.

Перше. Фактом належності до європейської цивілізації та незмінним стратегічним пріоритетом державної політики незалежної України є європейська інтеграція, яка є процесом реалізації унікальних можливостей українських громадян та держави, що здійснюються завдяки виявленню та

зміцненню нашої європейськості. Європейський вибір України об'єктивно обумовлений сучасним цивілізаційним процесом та його особливостями.

Результатом європейської інтеграції стане утвердження в Україні європейських політичних, економічних, соціальних і гуманітарних стандартів, якісне підвищення рівня життя всіх верств суспільства. Цей процес відповідає інтересам усіх українських громадян.

Європейська та національна ідентичність разом почали розвиватися серед населення країни з часів Революції Гідності 2013 року. Саме з цього моменту Європа стала дуже близько сприймати події в Україні останніх років, була занепокоєна у свій час газовою кризою в українсько-російських відносинах і до сьогодні переймається нашими внутрішньо політичними процесами. А для українців європейський шлях став шляхом до свободи, людяності та поваги. Саме це почало формувати в населення позитивну картинку Європи.

Проте, результати опитувань, проведених провідними соціологічними центрами серед українських громадян свідчать про те, що більшість респондентів європейцями все ще не відчують себе або відчують себе ними незначною мірою, проте рівень довіри до ЄС є найвищим.

Такі результати можуть свідчити про те, що процес ідентифікації з європейською спільнотою ще не завершений, і багато українців з європейськими цінностями та культурою та все ще не асоціюють себе.

Друге. Процес європеїзації для України визначається стратегічними векторами, які, виявляючись у різних сферах, формують траєкторію руху країни в європейському напрямку.

У політичній сфері стратегічні вектори європеїзації України спрямовані на зміцнення демократії та демократичних інститутів, приведення у відповідність до норм ЄС законодавчої бази, удосконалення механізмів управління. Найважливішим стратегічним національним інтересом України у політичній сфері є формування політичної асоціації з ЄС.

В економічній сфері стратегічні вектори виявляються у проведенні структурних реформ, для наближення економічного ландшафту України до економічного ландшафту ЄС.

Щодо геоекономічної сфери в контексті зміцнення національної безпеки, то процес європеїзації відкриває для України інтеграційні стратегічні можливості, включаючи технологічний суверенітет, енергетичну незалежність та економічну резильєнтність.

У формуванні системи цінностей стратегічні вектори України спрямовані не тільки на післявоєнне відновлення країни, але й її перетворення.

Отже, стратегічні ціннісні вектори України передбачають формування довіри, забезпечення справедливості та гідного життя в українському соціумі.

Третє. Шлях України до європеїзації - це складний і цілеспрямований процес, що охоплює політичний, економічний і соціокультурні виміри. Дотримання балансу між гармонізацією правових рамок, зміцненням демократичних інститутів та узгодженням з економічним ландшафтом ЄС відбиває складний багатоманітний підхід, який при одночасному прагненні до європейських цінностей та норм надає пріоритет національному суверенітету.

Для успішної інтеграції до Європейського Союзу Україна має значний потенціал. Зусилля у сфері реформ, боротьба з корупцією, підтримка економічних та соціальних перетворень забезпечать виконання європейських стандартів та наближення України до ЄС. Крім того, партнерство з країнами ЄС та активна підтримка з боку міжнародного співтовариства допоможуть Україні на шляху до європейської інтеграції досягти успіху.

Підписання та ратифікація Угоди про асоціацію з ЄС є одним із ключових здобутків, що відкриває шлях для глибокої співпраці між Україною та ЄС. У 2022 р. у відносинах між Києвом та Брюсселем розпочалася нова ера: країною-кандидатом на членство в ЄС була визнана Україна.

Серед викликів сьогодення у політичному контексті - тиском як з боку держав, що підтримують європейський курс України, так і з боку самого ЄС, який вимагатиме впровадження структурних змін і глибоких реформ; у

економічному - процес інтеграції до ЄС, зокрема, через посилену конкуренцію з боку економік інших країн-членів, а також через необхідність європейським стандартам відповідати; культурно-освітній контекст - трансформація традиційного способу життя, цінностей, необхідність адаптації до нових культурних норм і подолання стереотипів; правовий контекст - адаптація до європейського правового поля національного законодавства, запровадження безвізового режиму та секторальна інтеграція.

Ще одним найважливішим викликом є масштабна російська інтервенція та протистояння Москви процесам європеїзації в Україні.

РОЗДІЛ 3

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Європейський вибір як відповідь на глобальні виклики сучасності

Європейський вибір України об'єктивно обумовлений сучасним цивілізаційним процесом та його особливостями, а саме: глобалізацією, прогресуючим зростанням значущості високих інформаційних технологій, гуманітарної сфери, постіндустріальних принципів суспільного розвитку, зростанням ролі інтелектуального капіталу та менеджменту, гуманітарних і соціальних чинників економічного прогресу, пріоритетністю базових засад стійкого розвитку, який сприяє справедливому розподілу його результатів, розширенню можливостей та збагаченню людей.

Результатом європейської інтеграції стане утвердження в Україні європейських політичних, економічних, соціальних і гуманітарних стандартів, якісне підвищення рівня життя всіх верств суспільства. Отже, цей процес відповідає інтересам усіх українських громадян.

Сучасні проблеми, з якими стикається Україна у своєму розвитку, спричинені не тільки специфікою нашої історії та географічного положення. Не меншу роль відіграє у цьому загальний світовий контекст, особливості нинішнього міжнародного середовища, в якому протягом останніх 10–15 років відбулися кардинальні зміни, пов'язані з прискореним розвитком глобалізаційних процесів.

Глобалізація призводить до підсилення ступеня взаємозалежності держав і вимагає координації міжнародних зусиль в економічній, політичній, оборонній сферах. Успішний приклад Європейського Союзу демонструє можливість існування інтеграційної моделі, в якій стверджуються нові принципи міждержавних відносин, позбавлені недовіри й непрозорості, і

національний суверенітет кожної з держав органічно пов'язаний з колективними зобов'язаннями та спільними діями.

Зусилля України у напрямку європейської інтеграції є вираженням її прагнення до розвитку, процвітання та зближення зі спільнотою країн, які поділяють ті ж цінності та принципи. На сьогодні Україна вже зробила значні кроки на шляху до європейської інтеграції.

По-перше, підписана Угода про асоціацію з Європейським Союзом, яка передбачає глибоку політичну та економічну інтеграцію. У форматі даної угоди Україна проводить широкомасштабне реформування, спрямоване на досягнення економічного благополуччя, подальший розвиток правової держави, демократії тощо [24].

По-друге, з європейськими партнерами Україна активно співпрацює у сферах безпеки, енергетики, культури, освіти. Для української держави секторальна інтеграція з ЄС має кілька переваг, а саме: сприяє залученню інвестицій, розширенню торговельних можливостей, трансферу знань і технологій, підвищенню якості товарів і послуг, а також покращенню стандартів безпеки, прав споживачів та охорони довкілля [36].

По-третє, наша держава впроваджує широкомасштабні реформи в правоохоронній системі, податковій політиці та енергетиці [31].

По-четверте, новий сучасний етап євроінтеграційного поступу України почався 28 лютого 2022 року із поданням заявки на членство в ЄС. Саме ця ініціатива України було затверджена європейськими лідерами як остаточне визнання європейського вибору та європейських прагнень України на неформальному саміті Європейської Ради 10–11 березня 2022 року у Версалі.

Згодом, 17 червня 2022 року, Європейська Комісія оприлюднила Висновок, у якому було рекомендовано надати Україні статус кандидата в члени ЄС. Позитивна оцінка Європейської Комісії сприяла створенню передумов для прийняття Європейською Радою відповідного рішення.

Для України при цьому було визначено сім рекомендацій, виконання яких у процесі набуття членства в ЄС є необхідним для подальших кроків

(зокрема, щодо реформування правоохоронного сектору, боротьби з корупцією, імплементації антиолігархічного закону тощо).

Проте, варто розуміти, що набуття статусу кандидата є важливим, але не завершальним етапом євроінтеграції. Тому, необхідно, навіть в умовах війни, на шляху до ЄС не збавляти темпів, використовувати переваги нового статусу, здійснювати необхідні для набуття членства в ЄС реформи, і забезпечувати умови за європейськими нормами і стандартами для повоєнного відновлення України.

Набуття статусу кандидата у процесу вступу держави до ЄС є першим з трьох етапів, що означає для України формальне та офіційне підтвердження євроінтеграційних прагнень і реальність перспективи стати членом Європейського Союзу.

Початок процедури офіційних переговорів про членство є наступним етапом, яким передбачається ухвалення чинного законодавства ЄС; підготовка до його впровадження; проведення адміністративних, судових, економічних та інших реформ, що є необхідними для відповідності вимогам (критеріям) умовами приєднання держави-кандидата до ЄС.

Подальша інтеграція України до ЄС є складним процесом, адже потребує одноголосного рішення всіх держав-членів. Необхідно, щоб усі 27 держав-членів ухвалили рішення перед початком переговорів про членство про те, що Україна виконала всі проміжні завдання і готова до переговорів.

У цьому процесі важливим елементом є політичний діалог між Україною та державами – членами ЄС. Регулярний політичний діалог дає змогу на всіх етапах інтеграції консолідувати підтримку держав-членів. Такий діалог сприяє вирішенню спірних питань, забезпеченню взаєморозуміння та підтримку з боку держав-членів, а також організації підготовки до переговорів і формуванню спільної позиції.

Окрім цього, Україна має продовжувати виконувати всі проміжні необхідні для євроінтеграції завдання та реформи, що включає реалізацію економічних, політичних, правових і соціальних реформ, гармонізацію

законодавства з правовими стандартами ЄС, зміцнення демократичних інститутів та боротьбу з корупцією. Політичний діалог і виконання умов і реформ у складному процесі інтеграції до Європейського Союзу є ключовими елементами, що сприяють європейському вибору України.

Хоча цей процес називається переговорами, важливо розуміти, що, фактично, це насамперед узгодження інституційної системи та законодавства країни-кандидата з нормами і практиками ЄС. Відповідно у країни-кандидата для формування окремої переговорної позиції обмежене коло можливостей, оскільки вибрати не можна, яке законодавство буде гармонізовано, а яке – ні.

Цей процес подібний процесу вступу до СОТ, де ключове завдання багатосторонньої фази переговорів – переконати партнерів, що правилам спільноти внутрішнє законодавство відповідає, а країна-кандидат у своїх зобов'язаннях серйозна і здатна їх виконувати.

Водночас переговори, зокрема їх початок, на цьому етапі руху до членства є одним із ключових викликів. Початок і завершення переговорів залежать від політичних настроїв членів ЄС. Має ухвалюватися консенсусом щодо кожного з 35 розділів законодавства ЄС рішення про їх відкриття та закриття. Процес може не розпочинатися роками за відсутності політичної волі хоча б однієї країни, як це фактично відбувається з Північною Македонією.

Наразі Кабінет Міністрів України з метою забезпечення підготовки України до переговорів про вступ до Європейського Союзу ухвалив постанову «Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу». Міністерства та інші органи виконавчої влади, відповідно до даного документу, повинні здійснити попередню оцінку виконання актів Європейського Союзу задля проведення комплексного порівняльного аналізу законодавства України відповідно до права ЄС.

Варто звернути увагу, що на шляху євроінтеграції існують й виклики, які Україна як суверенна та демократична держава, готова прийняти,

здійснюючи вагомі зусилля для інтеграції до Європейського Союзу. У своєму європейському шляху Українська держава переконана, що зусилля, які вона спрямовує у бік європейської інтеграції, є її прагненням до процвітання, розвитку та зближення з країнами, що поділяють ті ж принципи та цінності.

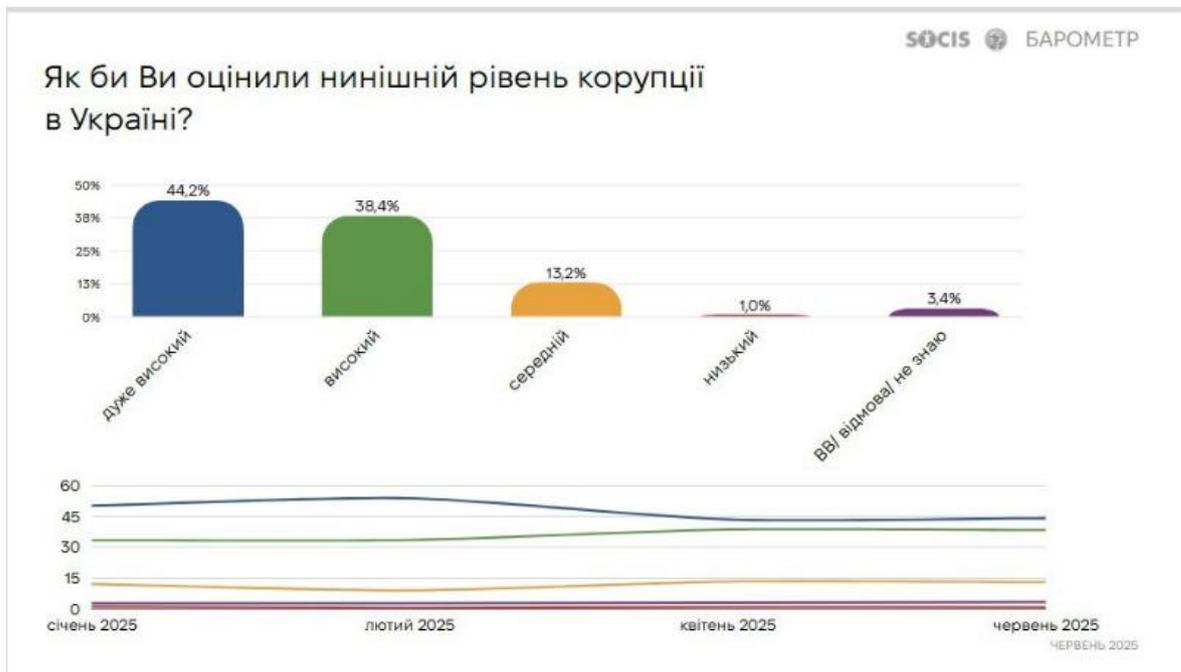
Крім того, російсько-українська війна, безумовно, для інтеграційного процесу створила серйозні перешкоди. З одного боку, війна, розв'язана країною-агресором, довела готовність українців відстоювати свою незалежність та європейський шлях розвитку, об'єднала український народ та посилила суспільну підтримку ЄС [23].

З іншого боку, вона посилила двосторонній євроінтеграційний процес, надала нового характеру політиці Брюсселя щодо України та змусила його переглянути свої підходи і пріоритети у сфері безпеки. Водночас війна, в якій Україна зазнала і продовжує зазнавати величезних людських і фінансово-економічних втрат, вплинула на характер просування України до об'єднаної Європи та визначила особливості «військової» євроінтеграції [36].

До найбільших викликів в Україні можна віднести корупцію, яка для розвитку України стала серйозною перешкодою, а також для виконання необхідних реформ та покращення її репутації.

Українське суспільство серйозно стурбоване проблемою корупції, про це свідчать результати соціологічного дослідження, проведеного Центром соціальних та маркетингових досліджень «СОЦИС» у червні поточного року.

Згідно з опитуванням, 44,2% опитаних українців заявляють про дуже високий рівень корупції у державі. Ще 38,4% відзначають рівень корупції як «високий», а 13,2% - як «середній» (див. Рис. 4).

Рис. 4 Результати опитування щодо корупції в Україні

Джерело: [20].

Відповідальність за боротьбу з корупцією, за переконанням більшості, несе влада в цілому (55,1%), в тому числі Антикорупційні органи (НАБУ, САП, НАЗК) (40,3%), Президент (31,2%), Верховна Рада (25,4%) й Уряд (20,7%) [30].

Серед викликів сьогодення також можна означити:

- адаптацію до європейського правового поля національного законодавства,
- поглиблення інтеграції до ринку ЄС українських компаній,
- подальшу секторальну інтеграцію та запровадження безвізового режиму [36].

На багато порядків зросли загрози нацбезпеці після повномасштабного воєнного вторгнення Росії до України. Ці загрози мають ряд вимірів, які в комплекс, за словами О. Рафальського, і сформували для України та її державних інституцій так званий «ідеальний шторм» [1, с. 103].

Першим фактором, який впливає на реальність євроінтеграційних прагнень України, є катастрофічний спад її економіки який, за оцінками ВВП, у 2022 р. становив 30,4% і є найбільшим за всю історію незалежності України [17].

До цього слід додати руйнування інфраструктур. Київська школа економіки порахувала, що, сума прямих й непрямих втрат і збитків України від російської агресії становлять від 543 млрд до 600 млрд дол. США. Сюди ж доцільно віднести: 92 заводи/підприємства, 4431 житлових будинки, 138 закладів охорони здоров'я, 378 закладів освіти, 8 цивільних аеропортів, 10 військових аеродромів, 8 ТЕС/ГЕС тощо [66].

Крім того, через блокування морської інфраструктури відбулося зниження експортних можливостей України, адже окупація українських морських портів в Азовському морі, знищення металургійного комбінату «Азовсталь», підрив дамби Каховської ГЕС тощо унеможлиблюють для України утвердження її місця у світовій цивілізації як експортера металургійної та аграрної продукції.

Тут слід також згадати неможливість залучення іноземних інвестицій, доки в Україні відбуваються воєнні дії. Через війну Україна переживає величезний бюджетний дефіцит, що, за найскромнішими підрахунками, сягнув у 2022 р. 38 млрд дол.

Водночас небезпека аварії на окупованій Запорізькій АЕС, яку може влаштувати РФ у разі успіху українського контрнаступу, може бути частиною російської стратегії щодо перетворення України на спустошену й непридатну для життя територію, по суті на викреслення її зі світового цивілізаційного простору.

До факторів ризику, що впливають на майбутній євроінтеграційний розвиток України, слід віднести й демографічну складову. Адже, як зазначає академік НАН України Е. Лібанова, від початку повномасштабного вторгнення, за різними оцінками, з України виїхало понад 8 млн осіб

(переважно жінок і дітей), що становить майже 20% довоєнного населення України [22].

Хоча близько 3 млн осіб повернулися до України, така зміна демографічної картини може різко змінити соціальне і культурне обличчя населення, насамперед працездатного.

За найоптимістичнішим прогнозом після завершення війни до України повернется близько третини вимушених мігрантів, однак, за паралельним прогнозом, значна частина чоловічого населення намагатиметься возз'єднатися зі своїми родинами за кордоном, а тому залишить Україну. За відсутності спеціальних програм повернення мігрантів усе це лише ускладнить і без того вкрай непросту демографічну ситуацію.

Крім того, загибель на фронті молодого населення чоловічої статі також створить додаткове навантаження на соціально-демографічну структуру України і на її цивілізаційну резильєнтність [22].

На всі ці проблеми накладається ще й екологічна складова. Так, замінованість території України є чи не найбільшою у світі. Внаслідок бойових дій пошкоджено значну кількість шахт, підприємств зі шкідливим виробництвом, гостро постала проблема забрудненості ґрунтів, водойм та повітря.

Підрив Каховської ГЕС значно ускладнює екологічну ситуацію в Україні, спричиняючи забруднення довкілля, насамперед у басейні Чорного моря. Наслідком цього стануть катастрофічні збитки сільського господарства через скорочення аграрних угідь та загибель значної частки флори і фауни.

Загалом відлуння екоциду, вчиненого Росією, відчуватиметься в Україні десятиліттями. Україна стає своєрідним епіцентром екологічної кризи в центрі Європи. Світовий банк оцінює вартість післявоєнної відбудови в 411 млрд дол., а Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль назвав ще більшу цифру – 750 млрд дол [43].

Попри те, що суб'єктність України формується виключно ззовні, а не зсередини (оскільки Київ надкритично залежить від безпекової та фінансово-

економічної компоненти допомоги Заходу, а також від отримання розвідданих від НАТО), вона відіграє для західної цивілізації роль ключового донора її безпеки.

Отже, вступ України в НАТО, хоч і є поки що невизначеною перспективою, може посилити безпеку і Альянсу, і ЄС, і всієї євроатлантичної цивілізації, адже Україна на сьогодні має цілком боєздатну армію з великим бойовим досвідом.

У країнах Центрально-Східної Європи добре усвідомлюють, що в разі програшу України наступними стануть вони, а їхнім громадянам доведеться безпосередньо воювати з російськими військами. Спільна заява у квітні 2023 р. прем'єр-міністрів Чеської Республіки, Польщі та Словаччини засвідчила розуміння того, що війну слід завершувати саме на умовах України.

Політики також висловилися проти сценарію заморожування конфлікту, який не зменшить нестабільність у регіоні, але створить для Росії механізми тиску на Україну та сусідні східноєвропейські країни.

Прем'єр міністри трьох центральноєвропейських країн наголосили також на тому, що необхідно домогтися відходу Росії з українського півострова Крим, який вона окупувала у 2014 р. [62].

Загалом, як вважає відомий американський історик, професор Єльського університету Т. Снайдер, навіть за всіх песимістичних сценаріїв глибинний Захід не дозволить Росії перемогти з повним підпорядкуванням собі України, адже в цьому разі загрози та виклики для Європи лише поглиблюються, і буде поставлено під сумнів ефективність європейських і євроатлантичних структур, насамперед НАТО і ЄС [74].

Тобто, буде поставлено під загрозу безпеку європейської цивілізації в цілому. З іншого боку, вступ до НАТО Фінляндії, Швеції і згодом України оптимізує євразійську безпеку і знівелює дискурс про фінляндизацію (позаблоковість) України та/або збереження сірих безпекових геополітичних зон у Східній Європі.

Незважаючи на виклики, країна реально має значний потенціал для успішної інтеграції до Європейського Союзу. Зусилля у сфері реформ, боротьба з корупцією, підтримка соціальних та економічних перетворень сприятимуть виконанню європейських стандартів та наближенню України до ЄС.

Крім того, активна підтримка з боку міжнародного співтовариства та партнерство з країнами ЄС допоможуть Україні досягти успіху на шляху до європейської інтеграції [33].

Впровадження передбачених Угодою про асоціацію фундаментальних реформ та виконання пакету рекомендацій Єврокомісії, що для початку переговорів про вступ є передумовою, сприятиме безперешкодному просуванню України на європейському шляху.

3.2. Перспективи вступу України до Євросоюзу

Євроінтеграційний курс нашої держави значною мірою визначає її сучасність і майбутність. А в умовах тривалої російсько-української війни питання успішної реалізації цього стратегічного курсу стали надзвичайно важливими.

Нашою проблемою віддавна було те, що ми, правильно визначаючи пріоритетні цілі та напрямки свого розвитку, часто йдемо манівцями до їх досягнення. Сьогодні можна сказати, що в найскрутніший час для України Об'єднана Європа нас підтримала. Адже наша заявка на вступ до ЄС була розглянута у рекордний термін – за три місяці.

Всі ключові інституції, включаючи Європарламент, Європейську раду та Єврокомісію, дали «зелене світло» Україні. Згодом ми досить швидкими темпами виконали передпереговорні вимоги і нині вже йдеться про повноцінний переговорний процес із Європейським Союзом і відкриття окремих кластерів перемовин.

Про Європейський проект говорять як про щось samozрозуміле, таке, що не потребує визначень та пояснень. Усім ніби відомо, що Європейський Союз будується, але чомусь не виникає питання про те, як мають формуватися відносини з міжнародним утворенням, що є принципово змінним, перебуває у стадії формування, не маючи ані визначених кордонів, ані остаточно усталених інституцій, і при цьому виразно претендує на роль глобального гравця, беручи реальну участь у світовій економіці та міжнародній політиці.

Від офіційних представників Євросоюзу часто доводиться чути, що ЄС є міжнародним утворенням принципово нового типу, і хоча на сьогодні існує безліч текстів, присвячених устрою ЄС, історії його розвитку тощо, однак досі не ставилося питання про сутність ЄС саме як проекту, тобто принципово незавершеного утворення (адже виконаний проект перестає бути проектом і набуває іншого статусу), а також про практичні наслідки у сфері побудови двосторонніх відносин, які з цього випливають.

Варто нагадати, що слово «проект», яке бере початок від латинського *pro-jectum* «кидати вперед», у сучасному вживанні відсилає до певної схеми або образу, передбаченого для втілення у майбутньому. Цей подвійний зв'язок, з одного боку, з цілеспрямованою, а отже, контрольованою діяльністю (побудова схеми, плану), а з другого – з майбутнім, тобто з тим, чого, власне, ще немає, створює певну двозначність.

З одного боку, цілком конкретні плани формування та розвитку Європейського Союзу, досить послідовно втілені в життя (процес розширення, введення єдиної валюти тощо), а з другого – невизначеність майбутнього, яке принципово припускає різні варіанти розвитку.

Залежність ЄС від багатоваріантності того, що може статися, унаочнила ситуація навколо прийняття Європейської Конституції у недавньому минулому. Виявилось, що архітектори Європейського проекту знехтували множинністю та альтернативністю майбутнього, надто покладаючись на своє вміння його контролювати. Зміст цього уроку, здається, ще не до кінця усвідомлений.

У цьому зв'язку міг би виявитися корисним досвід так званого аналізу множинних сценаріїв, що набуває останнім часом популярності у різних сферах, починаючи від менеджменту і закінчуючи політичною аналітикою, коротше кажучи, усюди, де доводиться мати справу з виробленням тактики і стратегій. Ця техніка спрямована на те, щоб навчити працювати у просторі майбутнього за допомогою одразу кількох сценаріїв, що відбивають різні можливості розвитку подій.

Альтернативні сценарії можуть застосовуватися для того, щоб визначити і довести вірогідність кількох, можливо досить відмінних, варіантів майбутнього з наступним ранжуванням ступеня вірогідності тих чи інших варіантів.

На відміну від традиційних політичних прогнозів, що найчастіше спрямовані на пошук одного, найімовірнішого, сценарію, який водночас подається та сприймається як найбільш реалістичний, згадана техніка робить акцент на принциповій множинності й багатоваріантності, наголошуючи радше на принциповій відкритості й альтернативності майбутнього, ніж на його однозначній детермінованості.

На наш погляд, ця техніка може застосовуватися не лише на рівні аналізу ситуації, а й стати підставою для практичних дій, зокрема у сфері політики. У цьому разі ті варіанти розвитку подій, що вважаються менш ймовірними, не відкидаються, а повноправно враховуються, а на їх основі складаються відповідні плани дій.

Наявність поряд з основним планом А і плану В (а також С і D) для сучасної, принципово змінної, політичної реальності стає необхідністю. Особливо ефективним такий підхід може виявитися у періоди, коли ступінь невизначеності у політичній ситуації, зокрема міжнародній, підвищується, тобто у часи тих чи інших криз.

Слід зазначити, що аналітичні сценарії розвитку подій, у межах яких будуються «образи майбутнього», за змістом можуть бути дуже різними (залежно від факторів і зв'язків, що формують кожен альтернативний

сценарій), натомість засновані на них плани практичних дій можуть не суперечити один одному, а бути взаємно доповняльними. Кількість таких планів, що базуються на відповідних сценаріях, за даними деяких сучасних досліджень, може коливатися від трьох до п'яти.

Нижче ми спробуємо навести можливі варіанти розвитку подій усередині ЄС і назвати пов'язані з ними варіанти подальшої поведінки України.

1. Європейська спільнота буде продовжувати рухатися у бік подальшої централізації, до якої умовно об'єктивно підштовхує логіка інтеграції, що закладена в основу європейського проекту (навіть якщо тимчасово доведеться уповільнити цей рух).

2. Ця тенденція може бути змінена, і дезінтеграційні тенденції візьмуть гору, які можуть, зрештою, призвести за певних умов до розпаду ЄС і політичний проект об'єднаної Європи буде ліквідовано.

3. Нарешті, проміжний варіант, який не є виключенням, з коливаннями відцентрових та децентрових процесів, і поверненням до ідеї проекту європейського об'єднання, його принципово нежорсткої моделі.

Показово, що при обговоренні нинішніх перспектив розвитку ЄС центральною проблемою виявляється питання про подальше розширення, тобто, мова йде про те, а чи варто продовжувати його, в якому вигляді. Отже, у центрі уваги постає питання, що безпосередньо пов'язане з євроінтеграційною стратегією України та перспективами її реалізації.

Якщо події будуть розвиватися за першим сценарієм, можна очікувати на тимчасове уповільнення процесів інтеграції та розширення, але напрям політичного розвитку ЄС залишається незмінним. Отже, спроби реалізації Європейської політики сусідства, об'єктом якої є України, не припинятимуться.

Такий сценарій виглядає найменш оптимістичним у його граничному, а не пом'якшеному варіанті, як з погляду самої Європейського Союзу, якому може загрожувати економічна та політична стагнація, так і з погляду України,

для якої можуть втратити актуальність євроінтеграційні перспективи у вигляді набуття повноправного членства, насамперед, через повне невизначення хронологічних рамок даного процесу, а по-друге, через втрату ЄС його привабливості як мети інтеграції.

Проте, цей сценарій на сьогодні сприймається і як найреальніший. Даний варіант розвитку подій у кінцевому підсумку міг би призвести до дезінтеграції ЄС (сценарій 2), на що деякі західні експерти звертають увагу. Вони підкреслюють, що Лісабонська угода нового бачення ЄС та його ролі у світі не містить, а на головні загрози та виклики ХХІ ст. (збільшення розриву між бідними та багатими країнами, міжнародний тероризм, загрози, пов'язані з екологічним та економічним виснаженням) відповісти неможливо лише із застосуванням ідеологічних та інституційних механізмів.

Третій сценарій є ще одним можливим варіантом розвитку подій. Мова йде про часткову політичну децентралізацію. Перевагу внаслідок цього отримає не жорстка об'єднавча модель ЄС, а більш гнучка та м'яка форма інтеграції, яка принципово сприятиме пошуку нових варіантів активного залучення країн, що перебувають за межами ЄС, до співпраці.

Такий варіант є прийнятним насамперед для Великобританії. Враховуючи, що всередині ЄС нині відбувається перерозподіл сил, зокрема, пов'язаний, з активізацією політики Франції, підсиленням ролі Німеччини та Польщі, знов підвищується значення трансатлантичних зв'язків.

Вступ до ЄС передбачає проходження п'яти основних етапів:

1. Консультативний етап, що починається з моменту виникнення бажання вступити до об'єднання та закінчується поданням заяви про вступ до ЄС країною-претендентом.

2. Оціночний етап: починається з моменту подання країною заяви про вступ та закінчується початком переговорів про вступ. На цьому етапі країни намагаються виконати якнайбільше критеріїв членства в ЄС. На вступ до ЄС держава стає офіційно країною-кандидатом.

3. Переговорний етап: період від початку і до завершення переговорів про вступ. У цей час визначаються умови, на яких може приєднатися до ЄС кожен кандидат, терміни прийняття, імплементації та правового впровадження *acquis communautaire* («спільного доробку Європейського Союзу»).

4. Ратифікаційний етап: період між підписанням угоди про вступ та її ратифікацією. Він передбачає схвалення Європейською Радою угоди про вступ та надання Європейським Парламентом згоди на її підписання. Після підписання угода про вступ подається до країн-членів та країн-кандидатів, для ратифікації та прийняття ними рішення про вступ, в деяких випадках за допомогою процедури референдуму.

5. Імплементаційний етап: період від початку виконання всіх ратифікаційних процедур та набуття угодою чинності. Повноправним членом ЄС країна стає лише після цього етапу.

Україна, окрім проходження вищевказаних етапів, повинна відповідати Копенгагенським критеріям, які встановлено ЄС для визначення, чи може стати країна членом об'єднання. Дані критерії були розроблені у Копенгагені в 1993 р. для розширення ЄС.

Перший критерій (політичний) передбачає стабільність усіх інститутів, які є гарантами реалізації прав людини, захисту та поваги прав меншин. Однак, на сьогодні, в Україні на жаль, політична сфера зазнала значного краху. Адже з 2014 р. у Луганській та Донецькій областях відбуваються військові конфлікти, а з 2022 року на території країни йде повномасштабна війна, що є небезпечним не тільки для життя й здоров'я людей, а й для всієї ситуації в Україні. Так, низка прав порушується і не можна стверджувати про верховенство права та демократизм.

Другий критерій (економічний) передбачає наявність ефективної ринкової економіки, а також спроможність в межах ЄС. впоратись з ринковими силами та конкурентним тиском.

Третій критерій (критерій членства), дотримання якого є обов'язком для кожної країни-члена ЄС, що полягає у здатності держави взяти на себе обов'язки членства включно з дотриманням цілей економічного, політичного та валютного союзу [46, с. 40].

Проте, як зазначає Тімоті Снайдер, майбутнє Європи великою мірою залежить від України, і цьому є дві причини [74].

Перша, де професор назвав велике запитання «Як перейти від імперії до Європи?», потребує залучення України. Друга - у будь-який значний переломний момент Україна завжди була в центрі Європейського Союзу. Т. Снайдер пояснює про те, що історія має справу з двома речами: структурами й рішеннями. «Коли ви достатньо знаєте про структури, то, - зазначає вчений - можна робити вибір більш обґрунтований. Інакше кажучи, чим більше про минуле ми знаємо, яким воно було насправді для нашої країни, то більше ми можемо в майбутньому побачити можливостей, які неочевидні» [74].

З іншого боку Т. Снайдер говорить, що у нас є можливість. Як зробити так, щоб вона працювала для нас? На думку вченого, Європа потребує Україну, але ніхто цього не знає. Європа не може існувати далі без України. Європа продовжуватиме існувати завдяки розширенню і включенню нових членів. І Україна є найбільш ймовірним кандидатом. Майбутнього Європа потребує більше за все.

Як до минулого Європи підходить минуле України? Т. Снайдер говорить, що європейці задоволені своїм минулим. У європейській політиці люди задоволені теперішнім. Проте говорити про майбутнє європейці не мають здатності. Ось чого вони потребують.

Усі занепокоєні популізмом, адже означає демократію мінус майбутнє. Популізм, на думку вченого, це коли розповідаючи про минуле, ми шукаємо завжди винним когось іншого. Проблема з популізмом у Європи полягає у тому, що вона не знає, яким є майбутнє, і має страх перед ним.

Недовго було в Європі майбутнє у формі розширення. На думку багатьох європейців, десь у 1992 році: історія закінчилася, комунізм упав,

Європейський союз утворився. Натомість, ряд колишніх комуністичних країн постукали у двері ЄС, чим й створили майбутнє для Європи.

Європейці не знають, що майбутнє їм потрібне. Процес розширення ЄС в 1990-х і 2000-х роках дав майбутнє цьому об'єднанню. Десь у районі 2013 року майбутнє Європи закінчилося. Тому таким цікавим є Майдан [74].

Звісно, для українців з усіх сторін Майдан цікавий: і як жертви, і як солідарність, на які пішли люди, і як дружба та спогади, які він по собі залишив. Але з точки зору Європи, європейське майбутнє було сенсом Майдану. У 2014 році українці були єдиними, хто говорив про майбутнє Європи.

І причиною, чому настав кінець тим розмовам, було вторгнення зі Сходу та нездатність Європи цю ситуацію вирішити .

Що можуть українці Європі запропонувати, яка потребує майбутнього, і не знає цього, можливо? Т. Снайдер підкреслює, що ми не знаємо, чи відіграє Україна у європейській і світовій уяві роль, чи ні. Але він припускає, що Україна може. Вчений переконаний, що уяви українців Європа потребує, вона потребує бачення можливостей, і це може дати саме Україна.

Європейський Союз – це спільнота, що базується на спільних цінностях, які Україна поділяє і у суспільному житті прагне надати їм практичного змісту. Це означає послідовну і поступову «європеїзацію» країни, набуття нею ознак європейської ідентичності у сучасному її сенсі, а не лише у географічному та історичному розумінні.

Стратегічне майбутнє Європи – статус світової геополітичної потуги, яка у глобальному масштабі, долаючи внутрішні проблеми, прагне здобути лідерство. Для України також у виконанні цих стратегічних завдань об'єднаної Європи є гідне місце транзитного шляху постачання до Євросоюзу енергоносіїв, плацдарму для освоєння регіональних нових ринків, просування далі на Схід європейських цінностей, осередку безпеки й стабільності у конфліктному і складному Чорноморсько-Близькосхідному ареалі.

Реалізація політики європейської інтеграції України має відбуватися з урахуванням динамічних процесів політичного та економічного розвитку Європейського Союзу.

Сьогодні Євросоюз змінюється стрімко. Якщо донедавна процесом еволюційного характеру було вдосконалення організаційних основ ЄС, то нинішня криза Єврозони та наслідки світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. актуалізували потребу негайного пошуку рішення проблем в організації економічних та політичних процесів в Європейському Союзі. І мова йде не лише про вдосконалення інституційного складника.

На порядок денний у межах існуючої політичної та економічної моделі функціонування ЄС виноситься питання браку можливостей для знаходження вичерпних відповідей на виклики сучасного світового розвитку.

Це, своєю чергою, актуалізує проблему консолідації європейського соціуму: йдеться, з одного боку, про спроможність європейських еліт щодо стратегічних напрямів майбутнього розвитку ЄС дійти згоди, а з іншого – про збереження довіри широких мас населення ЄС до тих політичних сил, що підтримують головні ідеї Європейського проекту.

До речі, Україні прогнозують вступ до ЄС у найближчі 3-5-10 років. Такою є думка експертів, а це - народні депутати, науковці, викладачі закладів вищої освіти, представники міністерств, державних і неурядових дослідницьких структур, регіональних органів влади, незалежні експерти (86 осіб), які брали участь в опитуванні, проведеному Центром Разумкова з 31 березня до 9 квітня 2025 року [13].

Більшість опитаних експертів (83,7%) дає позитивну (позитивно – 24,4%; радше позитивно – 59,3%) оцінку діям української влади на шляху до європейської інтеграції. Проте вважають, що найбільшими перешкодами на цьому шляху постають такі чинники, як: внутрішні проблеми в Україні (незадовільна боротьба з корупцією і недостатні темпи реформ) (80,2%); широкомасштабна агресія Росії, окупація окремих територій, людські та соціально-економічні втрати (67,4%); гальмування з боку Угорщини

євроінтеграції України (34,9%); негативні геоекономічні та геополітичні тенденції у світі (33,7%); ускладнення в ЄС внутрішньої соціально-економічної ситуації (29,1%).

Результати дослідження Globsec Trends, проведеного у 2024 у країнах Центральної та Східної Європи під назвою «Тенденції GLOBSEC 2024» про ставлення європейців до членства України в ЄС свідчать про наступне. [21].

Ідею членства України в Євросоюзі та/або НАТО з-поміж інших країн Центрально-Східної Європи найменше підтримують у Словаччині та Угорщині. Підтримка членства нашої держави в ЄС та/або НАТО у Словаччині знизилася за останні два роки. 40% респондентів у 2022-му році хотіли, щоб в західних блоках була Україна, й лише 30% - у 2024-му році.

В Угорщині трішки зріс відсоток підтримки: якщо у 2022 році він становив 23%, то у 2024 році - 36%. До речі, з-поміж інших країн регіону саме в Угорщині виявився найбільший відсоток респондентів (57%), які виступають за нейтральний статус України.

При цьому у Литві (66%), Польщі (64%), Латвії (61%) та Естонії (60%) найбільше підтримують членство України в НАТО/ЄС.

Щодо Польщі, то тут зафіксовані, як відзначили автори дослідження, найбільші зміни. 72% опитаних поляків у 2022-му році підтримували членство України в ЄС або в ЄС і НАТО, однак лише 50% - у 2024 році

Павел Терпиловський, польський коментатор дослідження з польської фактчекінгової організації Demagog зазначив, що такі показники викликані після останніх подій довкола агроімпорту страхом економічної конкуренції і його співгромадяни стурбовані, що дестабілізувати польський ринок зможуть українські продукти [21] .

У будь-якому разі стратегічна орієнтація країни до ЄС залишиться незмінною. Переговори про вступ самі по собі інтегрують країну в різні аспекти європейської політики - від зеленого порядку денного та аграрного регулювання до безпеки та оборони.

Висновки до розділу 3

Зусилля України у напрямку європейської інтеграції є вираженням її прагнення до розвитку, процвітання та зближення зі спільнотою країн, які поділяють ті ж цінності та принципи. На сьогодні Україна вже зробила значні кроки на шляху до європейської інтеграції.

З іншого боку, як зазначалося, російська агресія разом з енергетичною блокадою і ядерним шантажем загострила конфлікти на теренах ЄС, критично ускладнила ситуацію в Україні. Війна певною мірою відсунула на другий план ряд проблемних внутрішньоукраїнських питань, що обтяжували відносини Києва і Брюсселя.

Ідеться про неналежну ефективність системи державних органів, недосконалість захисту прав і свобод людини, повільні темпи реформ в окремих сферах, а також згадані вище проблеми судової реформи і боротьби з корупцією. Так чи інакше, ця проблематика залишається на порядку денному та актуалізується під час переходу до нового етапу євроінтеграції.

Серед викликів сьогодення також можна означити: адаптацію до європейського правового поля національного законодавства, поглиблення інтеграції до ринку ЄС українських компаній, подальшу секторальну інтеграцію та запровадження безвізового режиму.

У 2022 р. Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, були конкретизовані перспективи приєднання, виокремлені стимули для громадян країни та влади, для європейських і світових інвесторів. з'явився позитивний сигнал. Нині на порядку денному – адаптація національного законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС, практичне запровадження «безвізів» у різних сферах, подальша секторальна інтеграція тощо.

Набуття статусу кандидата важливий, але не завершальний етап євроінтеграції, тому навіть в умовах війни необхідно не збавляти темпів на шляху до ЄС, використовувати переваги нового статусу,

З одного боку, війна, розв'язана країною-агресором, довела готовність українців відстоювати з свою незалежність та європейський шлях розвитку, об'єднала український народ та посилила суспільну підтримку ЄС. З іншого боку, вона посилила двосторонній євроінтеграційний процес, надала нового характеру політиці Брюсселя щодо України та змусила його переглянути свої підходи і пріоритети у сфері безпеки.

Водночас війна, в якій Україна зазнала величезних людських і фінансово-економічних втрат, вплинула на характер просування України до об'єднаної Європи та визначила особливості «військової» євроінтеграції.

Отриманням нашою країною статусу кандидата є важливою подією у відносинах України – ЄС на сучасному етапі євроінтеграції України. Цей статус відкриває для держави нові переваги та можливості, але ставить також перед нею виклики.

Щодо можливостей, то вони передбачають доступ до технічної та фінансової допомоги з боку ЄС, покращення торговельних умов та наближення до європейських стандартів. Крім того, цим статусом підвищується інвестиційна привабливість країни. Однак отримання статусу кандидата породжує також й певні виклики. Тим не менш, для подальшого прогресу в євроінтеграційному процесі ключовим фактором є успішне проведення реформ в Україні, а саме боротьби з корупцією, реформ у сфері правосуддя, підвищення ефективності державного управління та розвитку демократичних інституцій.

Важливою є також консолідація зусиль країн ЄС. Тому доцільно продовжувати реформи, сприяти подальшому прогресу та з усіма державами – членами ЄС. забезпечити консенсус.

Для України шлях європеїзації є незворотнім. За прогнозами експертів, які брали участь в опитуванні Центра Разумкова навесні цього року, країна має стати членом ЄС у найближчі 3-5-10 років. Більшість опитаних експертів дає позитивну оцінку діям української влади на шляху європеїзації, попри перешкоди, які Україна поступово долає.

Тільки створення атмосфери взаємної зацікавленості, довіри, підтримки і справді всеохопної європейської солідарності як основного принципу Європейського Союзу дозволить нам із впевненістю і гідністю дивитися крізь виклики і загрози сучасності в наше спільне, гідне європейське майбутнє.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене, можна констатувати, що мету, яку ставила авторка кваліфікаційної роботи - розкрити основні складові процесу європеїзації як засобу зміцнення демократичних засад сучасного українського суспільства - досягнута і визначені завдання виконані наступним чином.

1. Здійснено аналіз теоретичних підходів до розуміння поняття європеїзації. Зокрема, авторка дослідження звертає увагу на те, що одним з перших дав визначення поняттю європеїзації на початку 1990-х років британський політолог Р. Ладрех. Вчений трактує європеїзацію як процес трансформації форм творення національної політики, посилення якої відбувається внаслідок і відповідно до того, як економічний та політичний розвиток Європейського співтовариства на національному рівні стає частиною процесу ухвалення рішень. При вивченні процесу європеїзації на національному рівні застосовують «висхідний» підхід (bottom-up) та на наднаціональному рівні - «низхідний» (top-down),

Європейські політологи бачать в європеїзації явище, що виходить за рамки європейської інтеграції. Вони пропонують розглядати європеїзацію на трьох рівнях, де перший рівень це ЄС, який має на увазі розширення владної компетенції об'єднання, координацію зовнішньої політики та заходів із забезпечення безпеки континенту; другий — інституційний, який діє на рівні національних держав-суб'єктів Європейського Союзу і має інкорпорувати закони, урядові постанови, етнічні та культурні особливості, а також інтереси країн, а третій рівень виходить за межі ЄС і поширюється на ті держави, які не є членами спільноти, але тісно пов'язані з нею.

Вітчизняні дослідники, здебільшого спираючись на думку європейців, під європеїзацією пропонують розуміти зміни, що охоплюють усі сфери суспільного життя держав-кандидатів та держав-членів під впливом євроінтеграційних процесів. Динаміка європеїзації може бути усвідомленою

на основі обмеженої групи звичайних процесів змін, які взаємно доповнюють одне одного й добре відомі в інших системах управління.

При співставленні понять європеїзації та євроінтеграції політологи сходяться в позиції, що, безумовно, європеїзація сприяє поглибленню європейської інтеграції. Країни-кандидати, які бажають увійти до складу ЄС, мають починати свій шлях з активної європеїзації, тоді буде актуальним та більш легким для народу процес впровадження європейського законодавства.

2. Охарактеризовано процес європеїзації як засобу зміцнення демократії. Авторка роботи розуміється на демократизації як зростанні кількості демократичних держав, а також як посиленні та розвитку у різних державах демократичних інститутів та процедур. А також застосовує класичний підхід до демократизації у політології, що зводиться до вивчення консолідації демократії на національному рівні (усередині держав), тобто дослідженні внутрішнього процесу демократизації, безпосередньо пов'язаного з переходом до демократії.

У свою чергу, європеїзація досягається авторкою дослідження як процес запозичення на внутрішній рівень інституційних структур, директив та нормативних актів Європейського Союзу, а також ще й як прийняття спільних переконань ЄС, дискурсу, формальних та неформальних правил, вертикальної і горизонтальної передачі політики, ідентичностей.

Демократичні цінності Європейського Союзу, що офіційно визначені, формують фундамент ЄС, сприяючи розвитку толерантного суспільства із збереженням прав усіх соціальних груп та спільнот. Вони також виражені у Лісабонському договорі і це робить їх обов'язковими для дотримання. Реалізація цих цінностей забезпечує: недоторканність людської гідності, що є основою для всіх правил; фундаментальні та громадянські права, право на правосуддя, право на захист від дискримінації, захист особистих даних, свобода пересування; принципи представницької демократії; рівність прав для всіх громадян, гендерна рівність; верховенство права.

3. Вивчено досвід європеїзації країн-членів Європейського Союзу на прикладі Греції. Для України як для країни з європейським вектором розвитку особливий інтерес становить аналіз взаємодії Греції з Європейським Економічним Співтовариством (до 1993 р.) та ЄС (з 1993 р.). Приклад Греції, яка пройшла шлях від неприйняття загальноєвропейської ідеї до повноцінного членства в Об'єднаній Європі, закономірності, напрями та найбільш ефективні організаційно правові форми її співпраці з ЄС має особливе значення для реалізації євроінтеграційної стратегії України.

Вибір країни також обумовлений тим, що чимось нагадує грецьку ситуацію боротьба України за незалежність. Ми також були в неволі кілька століть. І якщо Європа у випадку Греції хотіла повернути колыску власної цивілізації, то у нашому випадку – Україна на практиці бореться за європейські цінності, які давно сприймає за даність.

Досвід європеїзації Греції та негативних наслідків формального підходу до інституційних реформ дуже показовий. По суті, те, що країна мала імплементувати на попередньому етапі свого розвитку, доводиться робити зараз. Однак, якщо до 2009 р. Греція мала значний економічний і соціальний ресурс, то друге десятиліття ХХІ ст. відбувається під знаком скорочення можливостей для реформ.

Вимальовується свого роду пастка, коли досягнення макроекономічних показників відбувається за рахунок зниження рівня життя населення, а внутрішні зміни стають неможливими через відсутність підтримки «знизу».

Ймовірно, членство Греції в ЄС та Єврозоні може принести країні довгострокові вигоди лише за умови ефективного інституційного середовища, здатного якісно підвищити рівень державного управління.

4. Визначено європейську ідентичність України як передумову європейського вибору. У роботі зазначено, що неодмінною передумовою органічної інтеграції в міжнародну спільноту нової країни є її самоідентифікація, про що свідчить європейський досвід і стандарти взаємин між незалежними державами.

В українському контексті проблема співвідношення європейської ідентичності з національною набуває дещо відмінного вигляду. Порівняно з багатьма країнами, які мають довгу історію державного суверенітету, формування національної ідентичності в Україні досі перебуває на стадії становлення. І проблема полягає не лише в тому, щоб поєднати наявну українську національну ідентичність з новою європейською, а й у тому, яким чином побудувати обидва типи ідентичності.

Європейська та національна ідентичності пліч-о-пліч почали розвиватися серед населення країни з часів Революції Гідності 2013 року. Саме з цього моменту Європа стала дуже близько сприймати події в Україні останніх років, була занепокоєна у свій час газовою кризою в українсько-російських відносинах і до сьогодні переймається нашими внутрішньо політичними процесами.

А для українців європейський шлях став шляхом до свободи, людяності та поваги. Саме це почало формувати в населення позитивну картинку Європи: озброєнні «беркутівці» стояли по один бік барикад, вони представляли тогочасну владу, а мирні протестувальники з прапорами ЄС - по інший.

Проте, що процес інтеграції до європейської спільноти ще не завершений, і багато українців з європейськими цінностями та культурою все ще не асоціюють себе, про що свідчать результати соціопитувань.

5. Виокремлено стратегічні вектори європеїзації України. Авторкою магістерської роботи стратегічними ціннісними векторами України визначено наступні: 1) європейські цінності не є абстракцією, це конкретний орієнтир. Україна також має всі шанси зробити свій вибір на користь європейських цінностей не декларативно, а через інститути, реформи та нову соціальну угоду; 2) відбудова України на основі європейських принципів. Ми повинні визначитись: у відновленні участь чоловіків і жінок є рівною? Чи зберігається культурна пам'ять громад? Чи враховані інтереси української молоді? Чи дотримана справедливість у компенсації втрат людей? Адже європейські

цінності вимагають насамперед справедливого ставлення, не просто формування законодавчої бази; 3) орієнтир на соціальну згуртованість, яку називають «українським бронезилетом на майбутнє».

Європейці давно зрозуміли, що найкращою профілактикою нових конфліктів є соціальна згуртованість. У даному контексті в українській відбудові має бути враховане: справедливий перерозподіл ресурсів; залучення до прийняття рішень громад; підтримку тих, хто втратив віру у справедливість.; 4) довіра як основа реконструкції, адже жодна відбудова не є повною, якщо немає системного підходу до перегляду соціальних інститутів, якщо народ не довіряє державі і відсутня прозорість у державній політиці; 5) відновлення на основі справедливості: перехідне правосуддя. Спираючись на європейський досвід Україна має не просто покарати воєнних злочинців, а вести чесний діалог у суспільстві: про втрати, про колаборацію, про майбутнє. Довіри не буде без правди, а нової країни - без довіри; 6) ЄС як партнер у відновленні. Уже сьогодні Європейський Союз надає допомогу на мільярди євро, але допомога ЄС вимірюється не тільки грошима, вона полягає також у формуванні структур, що базуються на відкритості, рівності, прозорості.

Доцільно зазначити, що Україна ще не має чіткої, послідовної, структурованої та офіційно затвердженої на близько- і середньострокову перспективу Стратегії розвитку відносин між Україною та ЄС, що має вивести країну на рівень, коли отримання членства у ЄС стає майже автоматичним. Метою довгострокової стратегії розвитку відносин української держави з ЄС має бути максимальна мобілізація зусиль владних інституцій та усього суспільства на реалізацію цілей європейської інтеграції.

6. Проаналізовано досягнення, виклики та загрози європейської інтеграції України в сучасних умовах. У роботі зазначено, що політика європеїзації України як узагальнений чинник модернізації економічних та суспільно-політичних відносин держави поступово реалізується у системних реформах, двосторонніх угодах, прийнятих стратегіях тощо. Проте євроінтеграційні зміни вимагають конкретизації змістів, чітких послідовних

дій, результатом яких стане набуття Україною членства у Європейському Союзі.

Сучасні темпи просування на європейському шляху безпрецедентні в історії Євросоюзу і свідчать про успішність нинішнього етапу євроінтеграції.

Проте, на шляху до Європи Україна стикається з рядом зовнішніх та внутрішніх проблем. Серед внутрішніх проблем, що перешкоджають євроінтеграційному курсу України, можна виокремити, зокрема, неефективність системи державного управління, що полягає у надмірній бюрократичності держслужбовців, їх недостатньому рівні компетенції, корумпованості, неререформованості системи державного управління. До внутрішніх проблем також доцільно віднести такі як: відсутність у політикумі консенсусу, неефективність політики інформування населення про євроінтеграційні процеси, соціально-економічні проблеми тощо.

У свідомості українців саме з подоланням останніх пов'язані сприйняття та ставлення до євроінтеграційного курсу та визначення рівня його ефективності.

Серед викликів сьогодення - адаптація до європейського правового поля національного законодавства, поглиблення інтеграції до ринку ЄС українських компаній, запровадження безвізового режиму та секторальна інтеграція.

Ще одним найважливішим викликом є масштабна російська інтервенція та протистояння Москви процесам європеїзації в Україні.

7. Досліджено європейський вибір України як відповідь на глобальні виклики сучасності. Звернено увагу, що глобалізація призводить до підсилення ступеня взаємозалежності держав і вимагає координації міжнародних зусиль в економічній, політичній, оборонній сферах. Успішний приклад Європейського Союзу демонструє можливість існування інтеграційної моделі, в якій стверджуються нові принципи міждержавних відносин, позбавлені недовіри й непрозорості, де національний суверенітет

кожної з держав органічно пов'язаний з колективними зобов'язаннями та спільними діями.

На шляху євроінтеграції існують й виклики, які Україна як суверенна та демократична держава, готова прийняти, здійснюючи вагомі зусилля для інтеграції до Європейського Союзу. У своєму європейському шляху Українська держава переконана, що зусилля, які вона спрямовує у бік європейської інтеграції, є її прагненням до процвітання, розвитку та зближення з країнами, що поділяють ті ж принципи та цінності.

Крім того, російсько-українська війна, безумовно, для інтеграційного процесу створила серйозні перешкоди. З одного боку, війна, розв'язана країною-агресором, довела готовність українців відстоювати свою незалежність та європейський шлях розвитку, об'єднала український народ та посилила суспільну підтримку ЄС. З іншого боку, вона посилила двосторонній євроінтеграційний процес, надала нового характеру політиці Брюсселя щодо України та змусила його переглянути свої підходи і пріоритети у сфері безпеки. Водночас війна, в якій Україна зазнала величезних людських і фінансово-економічних втрат, вплинула на характер просування України до об'єднаної Європи та визначила особливості «військової» євроінтеграції

На багато порядків зросли загрози нацбезпеці після повномасштабного воєнного вторгнення Росії до України. Ці загрози мають ряд вимірів, які в комплексі сформували для України та її державних інституцій так званий "ідеальний шторм".

Фактори, які впливають на реальність євроінтеграційних прагнень України, є такі як: катастрофічний спад її економіки який, за оцінками ВВП, у 2022 р. становив 30,4% і є найбільшим за всю історію незалежності України; руйнування інфраструктури, а саме: 92 заводи/підприємства, 4431 житлових будинки, 138 закладів охорони здоров'я, 378 закладів освіти, 8 цивільних аеропортів, 10 військових аеродромів; через блокування морської інфраструктури відбулося зниження експортних можливостей України, адже окупація українських морських портів в Азовському морі, знищення

металургійного комбінату "Азовсталь", підрив дамби Каховської ГЕС тощо унеможлиблюють для України утвердження її місця у світовій цивілізації як експортера металургійної та аграрної продукції; слід також згадати неможливість залучення іноземних інвестицій, доки в Україні відбуваються воєнні дії; величезний бюджетний дефіцит, що, за найскромнішими підрахунками, сягнув у 2022 р. 38 млрд дол.; небезпека аварії на окупованій Запорізькій АЕС, яку може влаштувати РФ у разі успіху українського контрнаступу, може бути частиною російської стратегії щодо перетворення України на спустошену й непридатну для життя територію, по суті на викреслення її зі світового цивілізаційного простору.

До факторів ризику, що впливають на майбутній євроінтеграційний розвиток України, слід віднести й демографічну складову. Адже, як зазначає академік НАН України Е. Лібанова, від початку повномасштабного вторгнення, за різними оцінками, з України виїхало понад 8 млн осіб (переважно жінок і дітей), що становить майже 20% довоєнного населення України. Крім того, загибель на фронті молодого населення чоловічої статі також створить додаткове навантаження на соціально-демографічну структуру України і на її цивілізаційну резильєнтність. На всі ці проблеми накладається ще й екологічна складова.

8. Означено перспективи вступу України до Євросоюзу. Євроінтеграційний курс нашої держави значною мірою визначає її сучасність і майбутність. А в умовах тривалої російсько-української війни питання успішної реалізації цього стратегічного курсу стали надзвичайно важливими. Авторка роботи наводить три можливі варіанти розвитку подій усередині ЄС і називає пов'язані з ними варіанти подальшої поведінки України.

Перший варіант. Європейська спільнота буде продовжувати рухатися у бік подальшої централізації, до якої умовно об'єктивно підштовхує логіка інтеграції, що закладена в основу європейського проекту (навіть якщо тимчасово доведеться уповільнити цей рух).

Другий варіант.. Ця тенденція може бути змінена і дезінтеграційні тенденції візьмуть гору, які можуть, зрештою, призвести за певних умов до розпаду ЄС і політичний проект об'єднаної Європи буде ліквідовано.

Третій, нарешті, проміжний варіант, який не є виключенням, з коливаннями відцентрових та децентрових процесів, і поверненням до ідеї проекту європейського об'єднання, його принципово нежорсткої моделі .

Показово, що при обговоренні нинішніх перспектив розвитку ЄС центральною проблемою виявляється питання про подальше розширення, тобто, мова йде про те, а чи варто продовжувати його, в якому вигляді. Отже, у центрі уваги постає питання, що безпосередньо пов'язане з євроінтеграційною стратегією України та перспективами її реалізації.

Якщо події будуть розвиватися за першим сценарієм, можна очікувати на тимчасове уповільнення процесів інтеграції та розширення, але напрям політичного розвитку ЄС залишається незмінним. Отже, спроби реалізації Європейської політики сусідства, об'єктом якої є Україна, не припинятимуться.

Такий сценарій виглядає найменш оптимістичним у його граничному, а не пом'якшеному варіанті, як з погляду самої Європейського Союзу, якому може загрожувати економічна та політична стагнація, так і з погляду України, для якої можуть втратити актуальність євроінтеграційні перспективи у вигляді набуття повноправного членства, насамперед, через повне невизначення хронологічних рамок даного процесу, а по-друге, через втрату ЄС його привабливості як мети інтеграції.

Проте, цей сценарій на сьогодні сприймається і як найреальніший. Цей варіант розвитку подій у кінцевому підсумку міг би призвести до дезінтеграції ЄС (сценарій 2), на що з деякі західні експерти звертають увагу. Вони підкреслюють, що Лісабонська угода нового бачення ЄС та його ролі у світі не містить, а на головні загрози та виклики ХХІ ст. (збільшення розриву між бідними та багатими країнами, міжнародний тероризм, загрози, пов'язані з

екологічним та економічним виснаженням) відповідати неможливо лише із застосуванням ідеологічних та інституційних механізмів.

Третій сценарій є ще одним можливим варіантом розвитку подій. Мова йде про часткову політичну децентралізацію. перевагу внаслідок цього отримає не жорстка об'єднана модель ЄС, а більш гнучка та м'яка форма інтеграції, яка принципово сприятиме пошуку нових варіантів активного залучення країн, які перебувають за межами ЄС, до співпраці.

Такий варіант є прийнятним насамперед для Великобританії. Враховуючи, що всередині ЄС нині відбувається перерозподіл сил, зокрема, пов'язаний, з активізацією політики Франції, підсиленням ролі Німеччини та Польщі, знов підвищується значення трансатлантичних зв'язків.

Вектор розвитку України виявиться тісно пов'язаний з тим, яким стане сам Європейський Союз найближчими роками. Україна може багато чого запропонувати оновленому Євросоюзу як у питаннях безпеки, так і в економічній сфері. До речі, Україні прогнозують вступ до ЄС у найближчі 3-5-10 років. Такою є думка експертів, а це - народні депутати, науковці, викладачі закладів вищої освіти, представники міністерств, державних і неурядових дослідницьких структур, регіональних органів влади, незалежні експерти (86 осіб), які брали участь в опитуванні, проведеному Центром Разумкова з 31 березня до 9 квітня 2025 року.

Сьогодні Україна інтенсивно, впевнено та швидко прямує в омріяний ЄС. Можна зазначити остаточно лише те, що євроінтеграція надасть більше можливостей для боротьби з ворогом та для розбудови оновленої країни, створить чудові умови для формування та розвитку громадянського демократичного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни: монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.
2. Айзінг Р. Європеїзація та інтеграція. Концепти дослідження ЄС / Європейська інтеграція. Уклад.: М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох; пер. з нім. М. Яковлєва. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 255–274.
3. Белей Лесь. Україна - Нова Греція. URL: <https://uchoose.uacrisis.org/ukrayina-nova-gretyiya/>
4. Беца І., Шереметьєва Л. Основи поняття «європеїзація» та його сенс у сучасному суспільстві. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції: матеріали наук.-практ. конф. м. Дніпропетровськ, 17 груд. 2009р. Дніпропетровськ, 2009. С. 36–39.
5. Булик М. В. Поняття «європейська інтеграція» та «європеїзація» у сучасній науковій думці. *Сучасні системи міжнародних відносин та світового політичного процесу. Тенденції розвитку*. URL: https://istfak-mgu.at.ua/publ/procesi_regionalizaciji_ta_globalizaciji_jak_dominanta_svitovogo_rozvitku/ponjattja_evropejska_integracija_ta_evropejizacija_u_suchasnij_naukovij_dumci/1-1-0-18.
6. Гулай Олександр, Денисюк Світлана. Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи. Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи: матеріали круглого столу (9 травня 2024 р.). м. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. 123 с. С. 44+48
7. Дворніченко Д.Ю. Європеїзація внутрішньої та зовнішньої політики Греції в контексті європейського інтеграційного процесу. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Одеса, 2013. 18 с.

8. Договір про Європейський Союз (стаття 2). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A12012M002>.
9. Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання». «Громадянське суспільство України в умовах війни-2022. Звіт за результатами дослідження». URL: <https://ednannia.ua/189-doslidzhennia/12456-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatamidoslidzhennya-3%D1%8E>.
10. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). Разумков Центр. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>.
11. Інтеграція в рамках Асоціації: динаміка виконання Угоди між Україною та ЄС. Видання четверте, доповн. / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2021 р. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Integration_UA_EU/Report_Integration_final_ua.pdf.
12. Ковальова О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. 340 с.
13. Коли Україна вступить до ЄС та які основні перешкоди: результати опитування експертів. ZMINA. 2025. 7 травня. URL: <https://zmina.info/news/koly-ukrayina-vstupyt-do-yes-ta-yaki-osnovni-pereshkody-u-czentri-razumkova-prezentuvaly-rezultaty-opytuvannya>.
14. Кулаківський Артем. Європейські цінності як основа постконфліктної трансформації: досвід ЄС для відновлення українського суспільства. Євроінтеграційний дизайн: стратегії відновлення України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 6 трав. 2025 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, М. С. Орлів. Київ: ННІ ПУДС КНУ, 2025. С. 68-70.
15. Логвиненко Сергій. Геоекономічні аспекти євроінтеграційної стратегії України в контексті зміцнення національної безпеки. Євроінтеграційний дизайн: стратегії відновлення України: матеріали Міжнар.

наук.-практ. конф. (Київ, 6 трав. 2025 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, М. С. Орлів. Київ: ННІ ПУДС КНУ, 2025. С. 76-80.

16. Мілова М. І., Димова О. В. Європеїзація як процес: сучасні тенденції та виклики. *Науковий журнал «Політикус»*. 2024. Випуск 4. С. 53-56.

17. Мінекономіки України. 05.01.2023. URL: <http://surl.li/ehgzm>

18. Міхель Д.О. Визначення поняття процесу «європеїзація» та його вплив на сучасне суспільство. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили*. Сер.: Політологія. 2011. № 150, Т. 162. С. 22–25.

19. Пасічник Василь. Політична асоціація між Україною та Європейським Союзом: проблеми реалізації. Ідея Європи в суспільному дискурсі сучасної України: монографія / від. ред. Ігор Соляр, упоряд. Олег Муравський, Михайло Романюк; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 312 с. С. 139-149.

20. Перун Віра. Опитування: українці відзначають дуже високий рівень корупції в Україні. LB.ua. URL: https://lb.ua/society/2025/06/26/683795_opituvannya_ukraintsi_vidznachayut.html

21. Перун Віра. Опитування: ідею членства України в ЄС і НАТО найменше підтримують у Словаччині й Угорщині. URL: https://lb.ua/world/2024/05/02/611357_opituvannya_ideyu_chlenstva_ukraini.html

22. Підтвердження оцінки про 8 мільйонів біженців з України немає – директорка Інституту демографії. Суспільне. Новини. 24.02.2023. URL: <http://surl.li/gzhcd>.

23. Програма інтеграції України до Європейського Союзу, схвалена Указом Президента України № 1072/2000 від 14 вересня 2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 39 (13.10.2000 р.). Ст. 1648.

24. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 37. Ст. 379.

25. Радишевська О. Р. Генезис поняття «європеїзація»: загальногуманітарний та правовий дискурс. *Scientific Journal of Public and Private Law*. January 2019. P. 165-173 URL: https://www.researchgate.net/publication/342188393_GENEZIS_PONATTA_EVROPEIZACIA_ZAGALNOGUMANITARNIJ_TA_PRAVOVIJ_DISKURS.

26. Рудік О. Європеїзація як процес та предмет досліджень. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції: матеріали наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 17 груд. 2009р. Дніпропетровськ, 2009. С. 6–10.

27. Світовий банк. URL: www.worldbank.org.

28. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. Центр Разумкова. 2021. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf.

29. Семенович А. Вступ у ЄС як чинник трансформації країн-кандидатів з Центральної і Східної Європи. *Слов'янський вісник. Збірник наукових праць. Серія «Історичні та політичні науки»*. Вип.11. 2011. С. 234-238.

30. Соціально-політична ситуація в Україні. Червень 2025. URL: <https://socis.kiev.ua/wp-content/plugins/pdfjs-viewer-shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=/wp-content/uploads/2025/06/2025-06.pdf&dButton=true&pButton>

[=true&oButton=false&sButton=true#zoom=auto&pagemode=none](https://socis.kiev.ua/wp-content/plugins/pdfjs-viewer-shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=/wp-content/uploads/2025/06/2025-06.pdf&dButton=true&pButton=true&oButton=false&sButton=true#zoom=auto&pagemode=none).

31. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України № 615/98 від 11 червня 1998 р. Офіційний вісник України. 1998. № 24 (02.07.1998 р.). Ст. 870.

32. Тарнавська І. Специфіка висвітлення євроінтеграційних процесів в Україні. *Communications and Communicative Technologies*. 2019. No 19. С. 70–75.

33. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 24 (29.06.2006 р.). Ст. 1794.

34. Україна: 30 років на європейському шляху / Ю. Якименко та ін.; Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ: Заповіт, 2021. 392 с.

35. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

36. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. *Національна безпека і оборона*. №1-2, 2022. URL : https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf.

37. Україна рухається до ЄС: ключові досягнення на шляху євроінтеграції (ВІДЕО): 2025 9 травня. Офіційний портал Freedom. URL: <https://uatv.ua/uk/ukrayina-ruhayetsya-do-yes-klyuchovi-dosyagnennya-na-shlyahu-yevrointegratsiyi-video/>.

38. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. <https://dif.org.ua/article/chi-vidchuvayut-ukraintsi-sebe-evropeytsyami-y-naskilki-doviryayut-evropeyskim-institutsiyam>.

39. Цінності об'єднаної Європи / Редактор: Шрамович В'ячеслав. К.: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 45 с.

40. «Це точка неповернення», - Зеленський про статус кандидата на вступ в ЄС. BBC NEWS Україна. 22 червня 2022 року. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61921715>.

41. Чекаленко Л.Д. Євроінтеграційний процес України: новий контекст. *Міжнародні відносини*. 2023. № 2. С. 8-19.

42. Чужиков В., Бояр А. Антикризовий бюджетний менеджмент в ЄС. Економіка України. 2021. № 1. С. 69-78.
43. Шмигаль: Відновлення України оцінюється у 750 млрд доларів. Deutsche Welle. 07.04.2023. URL: <http://surl.li/jsxek>.
44. Як Україна може дати майбутнє Європі? Конспект лекції Тімоті Снайдера. *Історична правда*. 05 жовтня 2025. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/5d10e2e7a39fd/>.
45. Association Agreement. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529(01)).
46. Bindi Federiga. The foreign policy of the European Union: Assessing Europe's role in the world. Washington, D.C : Brookings Institution Press, 2010. 367p.
47. Börzel Tanja A. and Risse Thomas. Conceptualizing the Domestic Impact of Europe/. Kevin Featherstone and Claudio M. Radaelli (eds.), The Politics of Europeanisation, Oxford University Press, Oxford, 2003. URL: <https://academic.oup.com/book/7757/chapter-abstract/152891206?redirectedFrom=fulltext>.
48. Buller G., Gamble A. Conceptualising Europeanisation. Archive of European Integration . Sheffield 2002. URL: <http://aei.pitt.edu/1724/>.
49. Council of Europe: White Paper on Intercultural Dialogue (2008). https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_fi_al_revised_en.pdf.
50. Convergence Report, 2000. URL: <https://www.ecb.europa.eu>.
51. Emerson et al. Balkan and Eastern European Comparisons Building a New Momentum for the European integration of the Balkan and Eastern European associated states. CEPS. 2021 URL: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/balkan-and-eastern-european-comparisons>.
52. Eurobarometer.33. URL: http://ec.europa.eu/public_opinion.
53. Eurobarometer, 55. URL: http://ec.europa.eu/public_opinion.

54. European Commission. Reshoring Monitor 2024: Manufacturing Trends in Europe. Brussels, 2024. 124 p. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/9f14e528-de10-41aa-8b4d-01c5848784c8_en?filename=SWD_2024_607_1_EN_Ireland.pdf.
55. European Commission. «Eu Chapter of Fundamental Rights». 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.
56. European Investment Bank. Ukraine Recovery Plan: Investment Framework. Luxembourg, 2024. 148 p. URL: <https://www.eib.org/en/projects/all/20190903>.
57. European Commission: Social Cohesion in the EU. URL: <https://culture.ec.europa.eu/policies/selected-themes/cohesion-andwell-bein>.
58. European Union. «Aims and values». URL: https://europa.eu/europeanunion/about-eu/eu-in-brief_en.
59. European Union. «Déclaration Schuman – mai 1950». URL: https://europeanunion.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declarationmay-1950_fr.
60. International Center for Transitional Justice (ICTJ) URL: <https://www.ictj.org>
61. IMF Country Report №17/40. URL: <https://www.imf.org>.
62. Fiala P., Heger E., Morawiecki M. The Free World Must Stay the Course on Ukraine. A Frozen Conflict or Partial Victory Will Solve Nothing. Foreign Affairs. 24.04.2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/free-world-must-stay-courseukraine>
63. Featherstone K., Kazamias G. Introduction: Southern Europe and the Process of «Europeanization». South European Society & Politics. 2000. 5(2):1-24. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13608740508539600>.
64. Goetz K., Meyer-Sahling I-H. The Europeanisation of national political systems: Parliaments and executives/ Living Reviews in European Governance/ URL: <https://ideas.repec.org/a/erp/lregxx/p0008.html>.
65. Hellenic Statistical Authority. URL: <http://www.statistics.gr>

66. Kyiv School of Economics. URL: <http://surl.li/fyym>.
67. Kofman M., Lee R. Beyond Ukraine's Offensive. The West Needs to Prepare the Country's Military for a Long War. Foreign Affairs. 10.05.2023. URL: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/russia-war-beyond-ukraines-offensive>.
68. Memorandum of understanding European Commission acting on behalf of European stability mechanism and Hellenic Republic and the Bank of Greece. URL: <https://ec.europa.eu/>.
69. OHCHR: Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States: Transitional Justice <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/>.
70. Publications/NationalConsultationsTJ_EN.pdf International Center for Transitional Justice (ICTJ) URL: <https://www.ictj.org>.
71. Pop-Eleches, Grigore. Historical Legacies and Post-Communist Regime Change. Journal of Politics. Cilt 69, Sayı 4, 2007, s. 908-926, 909. URL: https://e-edu.nbu.bg/pluginfile.php/539539/mod_resource/content/2/4622605-legacies%20and%20postcommunism.pdf
72. Radaelli Claudio M. Wither Europeanization: Concept Stretching and Substantive Change. European Integration Online Papers, Cilt 4, Sayı 8, 2000. URL: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf>.
73. Schwartz H. Sh. Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical tests in 20 countries. Advances in Experimental Psychology. Vol. 25. Academic Press, 1992. P. 1–65. URL: 10.1016/S0065-2601(08)60281-6.
74. Snyder T. Ukraine Holds the Future. The War Between Democracy and Nihilism. Foreign Affairs. 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukrainewar-democracy-nihilism-timothy-snyder>.
75. Spanou C. State reform in Greece: responding to old and new challenges. International Journal of Public Sector Management. 2008. Vol. 21, № 2. P. 150-173. URL: <https://doi.org/10.1108/09513550810855645>.

76. The Marshall Plan (The U.S. Department of State). URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan>
77. The Treaty of Lisbon. 2009. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>.
78. Tocci N. One Year On: A Balance Sheet of the EU's Response to the Arab Spring. *Opinions on the Mediterranean* May 2012. URL: [http://www.gmfus.org/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/1337864735Tocci BalanceSheet_May12.pdf](http://www.gmfus.org/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/1337864735Tocci_BalanceSheet_May12.pdf)].
79. «Ukraine-EU: What Has Been Done in Reforms». URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_19_6736EU-Ukraine.
80. Wong R. The Europeanization of Foreign Policy. *International Relations and the European Union* / ed. by C. Hill and M. Smith. Oxford : Oxford University Press, 2011. P. 150-170. URL: https://www.academia.edu/1522158/R_Wong_2011_Europeanization_of_Foreign_Policy_in_Christopher_Hill_and_Michael_Smith_edds_International_Relations_and_the_European_Union_2ed_Oxford_Oxford_UP_2011_pp_149_170.